

JOHANNES KASTAJA JA JEESSUS- LIIKE

Mitä tiedämme Jeesuksen toiminnan alkuvaiheista?
Miksi Jeesus meni autiomaahan ja otti Johannekselta vastaan kasteen?
Mikä oli Johannuksen ja Jeesuksen välinen suhde?
Mikä rooli Johannes Kastajalla oli Jeesus-liikkeen synnyssä?

Jeesuksen historian kirjoittaminen – mahdollon tehtävä?

Jeesuksesta on kirjoitettu enemmän tutkimuksia kuin kenestäkään muusta antiikin aikana eläneestä henkilöistä. Voisi ajatella, että meillä on suhteellisen selkeä kuva kristinuskon perustajan persoonasta ja elämästä. Lähdeaineistoa on nyt jälkimaailmalle. Viime vuosikymmeninä on tutkijoiden käyttöön saatu myös uusia lähteitä, jotka valaisevat Jeesuksen toiminnan kulttuurista ja yhteiskunnallisista taustaa. Siitä yleisesti hyväksytyä tietoa Jeesus-tutkimuksen ydinkysymyksistä ei ole juurikaan tullut lisää. Tämä paljastuu selkeästi, kun vertaa keskenään kaikkein uusimpia tieteellisiä esityksiä historiallisesta Jeesuksesta. Niiden ehdottamat teoriat Jeesuksen toiminnan tarkoitukselta ja sanoman keskeisistä sisällöistä ovat erilaisia ja usein toisinsa nähden ristiriitaisia. Tutkijoiden hahmotamat kuvat Jeesuksesta vaihtelevat kiertelävästä filosofista apokalyptiseen lopun ajan julistajaan tai henkien karikoitajasta yhteiskunnalliseen uudistajaan.

Esitettyjen teorioiden runsauteen on lukuisia syitä, jotka ovat käyneet ilmi tämän kirjan aikaisemmista luvuista. On kuitenkin syytä tähdentää joitakin näkökohtia. Jeesuksesta kertovat lähteet ovat itisessään ristiriitaisia. Niiden sisältämä perimätieto on erikäistä ja -luonteista. Se on peräisin yhteisöiltä, jotka heijastivat Jeesuksen persoonan moninaisia uskonnollisia traditioita, etsivät hänestä vastauksia yhä uudelleen kysymyksiin ja perustelivat sosiaalisia instituutioitaan hänen opetuksillaan. Varraskristillisten kirjoittajien käsitys historiallisesta totuudesta oli erilainen kuin meidän. He eivät tunteet nykyaikaisen historiantutkimuksen lähdekriittisiä menetelmiä eivätkä modernin tiedonvälityksen keinoja. He etsivät sitä, mikä näyttäytyi heille heidän uskonnollisen traditiionsa valossa todeksi.

Jeesuksen hahmo on yhä merkittävä kulttuurinen symboli. Kaikki yritykset nähdä tämän symbolin taakse historialliseen todellisuuteen ovat siksi yrityksiä ymmärtää kulttuurimme perimmäisiä arvostuksia ja lähtökohtia. Lisäksi useimmilla tutkijoilla on tai on ollut jonkinlainen suhde johonkin kristilliseen yhteisöön. Jeesuksen hahmo on siksi tutkijalle itselleenkin tärkeä. On helppoa nähdä Jeesuksessa juuri oman elämänsä perimmäinen tulkinta.

Nämä näkökohdat auttavat ymmärtämään, miksi Jeesuksen historian kirjoittaminen on niin vaikea tehtävä. Vaikeuksien takia ei tarvitse kuitenkaan päätyä äärimmäiseen skeptisismiin. Jeesuksen elämästä ja persoonasta voidaan kirjoittaa historian tutkimuksen kannalta mielekkäästi siitä huolimatta, että tutkittava kohde kätkeytyy osattava asettaa tavoitteensa kohtuullisesti ja valittava lähtökohdansa viisaasti. On välttävää kiusaus yrittää tietää Jeesuksen elämästä enemmän kuin lähteiden kriittisen arvioinnin valossa voidaan järkevästi olettaa. Tutkimus voi kaikesta huolimatta tuottaa näkökulmia ja tiedon palasia, jotka antavat mahdollisuuden ymmärtää kristinuskon alulle pannutta historiallista kehityskulkua.

Johannes Kastaja kiintopisteenä

Jeesuksen elämäkertaa ei nykyaikaisessa mielessä voi kirjoittaa. Huolimatta Matteuksen ja Luukkaan välittämistä lapsuskertomuksista meillä on hyvin vähän varmaa tietoa Jeesuksen syntymän ajankohdasta, hänen varhaisimmista vaiheistaan ja nuoruudestaan. Tietyt seikat hänen elämänsä varhaisimmista vaiheistaan ja Me tunnemme esimerkiksi Jeesuksen kotikaupungin, jonka mukaan hän sai lisänimensä "Nasarettiläinen", hänen vanhempiensa nimet sekä hänen kuoliintapansa ja summittaisen kuoliinajan kohtansa (n. 30 jkr.). Nämä tosiasiat ankkuroivat Jeesuksen hahmon tiukasti historiaan riippumatta siitä, mitä ajatellaan niistä erilaisista teorioista, joita hänen sanomastaan ja toiminnastaan on esitetty.

SYNTYKÖ JEESSUS BETLEHEMISSÄ?

Tutkijat ovat jo kauan olleet tietoisia Jeesuksen lapsuskertomuksiin liittyvistä historiallisista ongelmista. Matteuksen (luvut 1–2) ja Luukkaan (1–2) kertomukset poikkeavat toisistaan niin monissa yksityiskohdoissa, etteivät kummankaan tiedot voi pitää kaikkia osin paikkaansa. Matteuksen kuvaukset idän tietäjäistä, ihmeellisestä tähdestä, Betlehemin lastenmuhista ja Jeesuksen perheen paosta Egyptiin eivät ole historiallisesti helposti yhdistettävissä Luukkaan kertomuksiin verolepanosta ja Marian ja Joosefin vierailusta Betlehemiin.

Kertomuksissa toistuu monia sellaisia piirteitä, jolla VT:ssä ja antiikissa yleensäkin kuvattiin suurten merkkienkilojen syntymää. Esim. enkelin ilmoitus lapsen poikkeuksellisesta syntymisestä on täysin tyylin mukainen. Etenkin Matteuksen lapsuskertomus rakentuu suoraan VT:n sitaateille. Luukkaan kertomuksen ratkaiseva kohta, keisarin määräämä verolepano, on historiallisesti ongelmallinen ja perustuu todennäköisesti sekään nukseen. Luukkaan mainitsema Quirinus oli Syrian maaherrana vuosina 6–9 jkr. Hänen aikanaan kyllä suoritettiin verolepano (6–7 jkr.), mutta tämä tapahtui kymmenen vuotta Herodes Suuren kuoleman (4 ekr.) jälkeen.

Sekä Matteus että Luukas kertovat kuitenkin yhtäpitävästi, että Jeesus syntyi Betlehemiissä. Eivötkö nämä lapsuskertomuksien ydin voisi olla historiallisesti luotettavampia? Asia ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen. Matteuksella ja Luukkaalla näyttää olevan täysin erilainen käsitys siitä, mikä Jeesuksen vanhempien kotipaikka alun alkaen oli. Luukkaan mukaan se oli Nasaret, josta Maria ja Joosef lähtivät oletetun verolepanon johdosta käymään

Betlehemiin (Luuk. 2:1) ja jonne he myöhemmin palasivat (2:39). Matteus puolestaan selvästi edellyttää, että Maria ja Joosef asuivat Betlehemiissä Jeesuksen kaksi ensimmäistä ikävuotta. Herodeksen käsitys summana "kaksivuotiaat ja sitä nuoremmat pojat" Betlehemiissä (Matt. 2:16) ei muutoin olisi kertomuksen kannalta mielekäs. Perhe asettuu asumaan Galilean Nasaretin vasta palattuaan Egyptistä Herodeksen kuoleman jälkeen (Matt. 2:23).

Muinin UT:n kirjoituksiin verrattuna Matteuksen ja Luukkaan alkukertomukset jäivät onnitusten irralleiksi. Jeesuksen syntymään ei viitata Matteuksen ja Luukkaan evankeliumien muissa osissa. Markus ja Johannes vaikeavat asiasta tyystin. Jeesuksen kotikaupungiksi edellytetään yksinkertaisesti Nasaret. Johannes viittaa Jeesuksen galilealaisen syntyperään tavalla, joka paljastaa tietämättömyyden Betlehemi-kertomuksista (ks. 1:46 ja 7:42). Pääalin kirjoitukset eivät auta asiassa yhtään enempiä, vaikka hän sentään tunsi henkilökohtaisesti Jeesuksen veljen Jaakobin.

Jeesuksen lähimpien omaisten mukanaolo alkusuurakunnassa lieneekin paras todiste siitä, etteivät Matteuksen ja Luukkaan lapsuskertomukset ole voineet syntyä ensimmäisen kristillisien sukupolven aikana. Omaisten kertomuksien pohjautuva perimätieto olisi tuskin voinut tuottaa näin ristiriitaisia kertomuksia. On siksi mahdollista, että Jeesuksen syntymä Betlehemiissä perustuu pikemminkin teologiseen vakaumuksen kuin historialliseen tietoon: "Ei kai Messias Galileasta tule! Kirjoituksissahan sanotaan, että Messias on Daavidin jälkeläinen ja tulee Betlehemiistä, Daavidin kotikaupungista." (Ioh. 7:42.)

Arkeologisten kaivausten perusteella voidaan päätellä, että Jeesuksen ajan Nasaret oli korkeintaan halitsee Marian Ilmestyksen kirkko.

Jeesuksen elämäkerralle voidaan lisäksi etsiä muita kiintopiireitä. Yksi yleisimmän hyväksytyistä tosiasioista on Johannes Kastajan ja Jeesuksen historiallinen yhteys. Vain hyvin harva tutkija kiistää sen, että Jeesuksen ja Johanneksen tiet kohtasivat jossakin vaiheessa. Syitä tähän yksimielisyyteen on useita.

Uudessa testamentissa (UT) kuvattu Jeesuksen ja Johannes Kastajan kohtaaminen sijoittuu evankeliumien alkuaan. Varhaisin evankelista, Markus, esittää, että ilosanoma Jeesuksesta "lähti liikkeelle" Johannes Kastajan toiminnasta ja julistuksesta (Mark. 1:1–11). Lähdekriittinen vertailu on osoittanut, että myös toinen varhainen kirjoitus, Matteuksen ja Luukkaan hyödyntämä Logia-lähde eli Q (ks. ed. s. 48), alkoi Johanneksen julistuksella (Luuk./Q 3:7–9; 3:16–17). Tämä on hiukan yllättävää, sillä Q käsitti pääasiassa Jeesuksen opetuksia ja vain niukat muunlaisia aiheistoja, lähinnä lyhyitä tilannekuvauksia. Johannes Kastajan sisällyttämisen kirjoituksen alkuaan samoin kuin dokumentin muut maininnat Kastajasta (Luuk./Q 7:18–35; 16:16)

n. 500 asukkaan kylä. Tämän päivän Nasaret on 20 000 asukkaan kaupunki, jonka yleiskuvaa

viittaavat kuitenkin siihen, että Johanneksen ja Jeesuksen yhteys on ollut laajalti tunnettu seikka kirjoittajan ympäristössä.

Matteus ja Luukas seuraavat Markuksen esimerkkiä ja kertovat Johanneksen toiminnasta ja julistuksesta sekä Jeesuksen kasteesta ennen kuin siirtyvät kuvaamaan Jeesuksen julkista toimintaa. Tosin kumpikin aloittaa evankeliuminsa kertomuksilla Jeesuksen syntymästä. Luukkaalla on lisäksi kirjoituksensa alussa kuvaus Johannes Kastajan lapsuudesta (1:5–80). Neljäs evankelista aloittaa niin ikään varsinaisen kertomuksensa Kastajan todistuksella (Joh. 1:15–34).

UT:n evankelistat ovat siis yksimielisiä siitä, että Johannes Kastajan toiminnalla oli merkittävä rooli Jeesuksen julkisen toiminnan alussa. Tämä ei tietenkään sulje teoriassa pois sitä mahdollisuutta, että Markus tai joku hänen edeltäjistään olisi luonut kuvitelman Jeesuksen ja Johanneksen kohtaamisesta ja Jeesuksen kasteesta ja muut olisivat seuranneet tätä kertomusta. Tälle kehityskululle on kuitenkin vaikea

keksiä uskottavaa selityksiä. Miksi evankelistat olisivat luoneet kertomuksen, joka vaikuttavuudestaan huolimatta aiheutti ongelmia Kristuksen ainutlaatuisuuteen ja suuruuteen uskoville kristityille? Evankelistat eivät pysty tyydyttävästi selittämään sitä, miksi Jeesus otti vastaan Johanneksen kasteen. Myös Jeesuksen ja Johanneksen välinen suhde jää evankeliumien kertomuksissa epäselväksi. Neljännen evankelistan mukaan Johannes Kastaja todisti yksiselitteisesti Jeesuksen messiaanisuuden puolesta (esim. Joh. 1:29–34), kun taas Q-dokumentti antaa tiedon, jonka mukaan Johannes oli epäitetoinen Jeesuksen asemasta (Luuk./Q 7:18–20). Tällaiset yksityiskohdat ovat parhaiten selitettävissä siten, että Johanneksella on todella ollut tärkeä osuus Jeesus-illukseen historiansa ja että myöhemmät kristityt ovat eri tavoin pyrki-neet selittämään tätä osittain hankalaa tosiasiaa.

Ilkuna Jeesuksen elämään

Johannes Kastaja antaa siis luotettavan kiintopisteen, josta voidaan lähteä ilkkueelle hahmotettaessa Jeesuksen elämän päälinjoja. Johannes Kastajan toiminta tarjoaa Jeesus-tutkimukselle enemmän kuin vain ulkoisen historiallisen kiinnekohdan. Se on myös näkökulma, joka antaa mahdollisuuden nähdä välihdys Jeesuksesta ihmisenä, ilman myöhemmän kristillisen teologian luomaa verhoa.

Markuksen evankeliumin mukaan Johannes kastoi sellaiset henkilöt, jotka katuvat syntensä. Kasteriitti oli merkki siitä, että heidän syntinsä annettiin heille anteeksi (Mark. 1:5). Markus ei mitenkään selitä sitä, miksi Jeesus saapui kasteelle. On kuitenkin vaikea välttää ajatusta, että Jeesus saapui Galileasta Johanneksen luo samasta syystä kuin muutkin: katumaan ja etsimään puhdistautumista syntensä. Tällaisen päätelmän mahdollisuus ei ilmeisesti ollut Markukselle suuri ongelma – ratkaisevaa hänelle oli Jeesuksen kastehetkellä saama ilmoitus – mutta myöhemmät evankelistat kyllä pohtivat kysymystä. Matteuksen mukaan Johannes vastustelee Jeesuksen pyyntöä saada kaste (4:13–15).

Johanneksen evankeliumissa ei lainkaan kerrota suoraaan Jeesuksen kasteesta. UT:n ulkopuolelle jääneessä juutalaiskristillisessä evankeliumissa, josta on säilynyt vain kirkkoisien stieerauksia, Jeesuksen kasteen synnyttämä ongelma tuodaan avoimesti esille. Siinä Jeesus torjui äitinsä ja veljensä kehotuksen lähteä Johanneksen luo saamaan kaste: ”Mitä syntä olen tehnyt niin, että minun pitäisi ottaa häneitä kaste?”

Johannes kasta Jeesuksen. Maalaus En Keremissä (nykyisen Jerusalemin länsiosassa) sijaitsevasta Johannes Kastajan kirkosta.

”Katuvaan Jeesuksen” lisäksi Jeesuksen henkilöhistorian nyouturninen Johanneksen kasteilikkueeseen muistuttaa myös toisesta tärkeästä asiasta. Jeesuksen toiminta ei tapahtunut historiallisessa Tyhjiössä, eikä hänen julistuksensa ollut valilla edeltäjiä. Jeesus-illikettä edelsi Johannes Kastajan liike. Historiallinen kysymyksenasettelu selvittää näin Jeesuksen elämää ja julistusta osana oman aikansa historiallista kehityskulkua ja vaikutuskeijua. Näkökulma on väistämättä erilainen kuin sellaisessa uskonnollisessa tulkinnassa, jossa korostetaan Jeesuksen ainutlaatuisuutta ja roolia Jumalan maailmasta tulleena ilmoituksen tuojana.

Antiikin historioitsijan kuvaus Johanneksesta

Tärkein UT:n ulkopuolinen Johannesta koskeva kuvaus sisältyy Josefuksen teokseen Antiquitates (XVIII 116–119; toisen joutelun mukaan XVIII 5,2). Johanneksesta ker-tova tekstikohhta kuuluu laajahkoon kokonaisuuteen (kirja XVIII), jossa Josefus kuvaa Palestiinan historiaa ajanlaskumme alkuvuosina ja painottaa erityisesti kansan keskuudessa aiheellisesti syntynyttä levottomuutta. Tästä jaksosta löytyy myös Josefuksen kiistanalainen maininta Jeesuksesta (XVIII 63–64; tarkemmin Kiilunen). Johannes Kastajasta Josefus johtuu kirjoittamaan kertoessaan Herodes Antipaan konfliktista Nabatean kuninkaan Aretas IV:n kanssa sekä tämän tyttären ja Herodeksen eroon päättäneestä avioliitosta. Herodes Antipas oli Galilean ja Perean tetrarkkina 4 eKr.–39 jKr. Josefuksen tiivistä ilmaisua on alla olevassa käännöksessä pyritty helpottamaan tulkitsevilla lisäyksillä.

Joidenkin juutalaisten mielestä Herodeksen armeijan kärsimä tappio oli Jumalan alheuttama. Se oli oikeudennumukainen rangaistus siltä pahasta, mitä hän oli tehnyt Johannekselle, jota kutsuttiin Kastajaksi. Herodes oli surmannut tämän hyvän miehen, Johannes oli kehoittanut juutalaisia hyvään elämään, (toisin sanoen) nouddittamaan toisiaan oikeudennumukaisuutta, osoittamaan Jumalaa kohtaan kunnioitusta ja näin tehtyään kokoontumaan yhteen kasteelle. Siten kaste olisi otolliner hanelle (ts. Jumalalle), ei niin että sitä käytettäisiin joidenkin syntien anteeksi saamiseksi vaan ruumiin pyhittämiseksi. Oikeamielinen elämä oli (Johanneksen mukaan) jo edeltäkäsän puhdistanut sielun. Kun myös monet muut (sellaiset jotka eivät otta-neet kastetta) imostuivat Johanneksen opetukselta ja kerääntyivät hänen luokseen, Herodes alkoi huolestua tilanteesta. (Herodes päätteli, että) tuollaiset puhujat lahjat saattaisivat helposti johtaa kapinallikkeen syntymiseen. Vaikkuti nimittäin siitä, että ihmiset tekivät kaiken, mihin Johannes heitä neuvoi. Siksi Herodes katsoi parhaaksi toimia ennen kuin kapina saisi alkunsa ja surmauttia Johanneksen, ettei joutuisi myöhemmin katumaan vaikeassa tilanteessa, kun käänte (nuoronmpaan) olisi jo tapahtunut. Johannes vangittiin, lähetettiin edellä mainittuun Makharuksen linnaan ja teloitettiin siellä Herodeksen epäluulon tähden. Juutalaisten mielipide kuitenkin oli, että (edellä kuvattu Herodeksen) armeijan tuho (Nabatean kuninkaal) oli Jumalan rangaistus Herodekselle Johanneksen kuolemasta.

Sekä käytetty terminologia että tekstin ei-kristillinen sisältö osoittavat, että Josefus on riippumaton UT:n kuvauksista. Josefus kuitenkin vahvistaa joidenkin UT:n antamien tietojen luotettavuuden. Johanneksen lisäksi ”Kastaja” esiintyy myös Josefuksella ja osoittaa, että Johannes tunnettiin nimenomaan kastetoiminnastaan. UT:n kanssa yhdenmukainen on myös tieto, että Herodes Antipas teloitutti Johanneksen. Markuksen kertomuksen mukaan (6:16–29) teloitus liittyi läheisesti Johan-

neksen kriittiseen asenteeseen Herodeksen uutta avoiloittoa kohtaan. Aviööro tulee esille myös Josefukseen kuvauksessa, vaikkakin teoituksen syyt ja yksityiskohdat ovat varsin toisenlaisia kuin evankeliumien kertomuksissa.

Josefus ja UT:n evankeliumit esittävät edelleen yhdensuuntaisesti, että Johanneksen toimintaan liittyi voimakas moraalinen painotus. Evankelistat osoittavat myös, että Johannes sai toiminnallaan aikaan kansanliikkeen. Johanneksen laaja suosio ja levottomuksien syntyminen peko olivat puolestaan Josefukseen mukaan syitä, jotka johtivat Herodeksen varmuuden vuoksi panemaan Johanneksen pois päivilta.

Jostakin UT:n kannalta keskeisistä piirteistä Josefus väikenee Kastajia-tekstissä kokonaan. Josefus ei kuvaakaan Johannesta "autiomaa profaetta" eikä sano mitään tämän askeettisesta elämäntavasta. Nämä seikat eivät ole sisältäneet Josefuksen tuntemaan perimätietoon, tai sitten hän ei mainitse niitä, koska on kiinnostunut lähinnä Herodeksen poliitikasta. Josefus ei myöskään viittaa sanallakaan Johanneksen loppunäyttöön, jota hän muutoinkin luonnehti juutalais- ja uskontoa ja jonka avulla hän pyrki torjumaan aikansa juutalaisvastaisuutta – juutalaisia pidettiin usein ateisteina ja ihmiskunnan vihollisina. Josefukseen Johannes on mallikelpoinen esimerkki oikeudenmukaisuutta ja Jumalan kunnioitusta vaatineesta hyvästä juutalaisesta opettajasta.

UT:n kannalta merkille pantavaa on, että Josefus ei millään tavoin yhdistä Johannesta ja Jeesusta toisiinsa. Johanneksen saarna "väkeväästä seuraajasta" esiintyy pelkästään kristillisissä teksteissä.

Johanneksen teoitukseseen liittyvien yksityiskohtien ohella mielenkiintoisin ero avuus UT:n ja Josefukseen kertomusten välillä on se, millä tavoin kasteen tarkoituksella selitetään. Markuksen mukaan Johannes kehotti ihmisiä ottamaan kasteen, jotta "synnit annettaisiin heille anteeksi" (1:4). Josefus sen sijaan tähdentää, ettei Johanneksen kasteita tullut käyttää "joidenkin syntien anteeksi saamiseksi" vaan ruumiin pyhittämiseksi: oikeudenmukainen elämä oli jo puhdistanut kasteelle tulleiden sielun. Asiallisesta ristiriidasta huolimatta on mahdollista pitää Josefuksen kuvausta epäsuorana todisteena siitä, että "anteeksiantamus" oli tavalla tai toisella osa Johanneksen julistusta ja siihen liittyvää kastea. On epätodennäköistä, että Markus olisi halunnut tähdentää Johanneksen rittä "anteeksiantamuksen kasteena", ellei kasteeseen olisi alun alkaen liitetty tällaista merkitystä. Evankeliumitraditiiossa on pikemminkin havaittavissa pyrkimys siirtää syntien anteeksi saaminen pois Johanneksen kasteesta kristittyjen ehtoollisen yhteyteen (vrt. Mark. 1:4 ja Matt. 26:28).

Mitä tiedämme Johanneksen elämänvaiheista?

Luukkaan evankeliumiin sisältyvää kertomusta Johanneksen lapsuudesta (1:5–80) ei yleensä pidetä historiallisesti luotettavana. Ongelmat ovat osin samankaltaisia kuin Jeesuksen lapsuuskerromuksissa. Merkkimiesten lapsuuteen liitettiin antiikin aikana lähes säännönmukaisesti tarunomaisia ja kaavamaisia piirteitä. Kaavamaisuus tulee esille mm. siinä, että Luukkaan kertomukset Jeesuksen ja Johanneksen lapsuudesta muistuttavat monessa suhteessa toisiaan. Lisäksi kuvaus Sakaraasta ja Elisabetista toistaa VT:ssä yleisiä kertomuskaavaa: Jumala lupaa ikääntyvälle paris-kunnalle lapsen.

Luukas tai hänen lähteensä kertoja on ilmeisesti luonut kertomukset Johanneksen ja Jeesuksen lapsuudesta varsin vapaasti ajan kirjalaisia tapoja seuraten. Tiedot Johanneksen ja Jeesuksen sukulaisuussuhteesta ja heidän äitienä kohtaamisesta selittyvät parhaiten pyrkimyksestä yhdistää kaksi rinnakkaisista lapsuuskerromusta toisiinsa. Vaikututtavien kertomusten sommittelun on oltiin esteettisen näkemyksen mukaan jokaisen itseään kunnioittavan historioitsijan tehtävä. Ellei Luukkaalla olisi ollut tarjota hyvää kertomusta, häntä olisi todennäköisesti pidetty kyvyttömänä ja melkkiväituksestömänä kirjoittajana.

Luukkaan tai hänen edeltäjänsä luova kirjallinen vapaus ei välttämättä merkitse sitä, että tiedot Johanneksen synnyperästä, hänen vanhempiensa nimet ja papillinen (ei kuitenkaan aristokraattinen) taustansa olisivat tulleista temmattuina. Ne voivat ain van hyvin perustua tunnettuhin tosiasioihin, joiden pohjalta lapsuuskerromusten luojia tarinansa muovasi.

TARKKOJEN VUOSILUKUJEN VAIKEUS

Johannes Kastajan tarkkaa syntymä- tai kuolinvuotta ei tiedetä. Luukas kertoo kuitenkin Johanneksen aloittaneen profaettatoimintansa keisari Tiberuksen 15. hallintovuotena, joka laskutavasta riippuen sijoittuu vuosiin 27–29 jk. Evankeliumien mukaan Johannes teoitetiin ennen Jeesuksen ristiinnaulitsemista, mikä usein ajoitetaan vuoteen 30. Tämän mukaan Johanneksen kuoleman ajotittuisi vuoteen 28 tai 29. Jeesuksen kuoleman ajankohtaan liittyy kuitenkin useita epävarmuustekijöitä (lähemmin Mylykoski). Laskelmin julkaisuuteen vastaa Johanneksen vangitsemisen jälkeen (näin Mark. 1:14; toisin Joh.), ja kuinka pitkäksi Jeesuksen toiminta avioidaan. Emme voi myöskään olla varmoja siitä, perustuuko Luukkaan

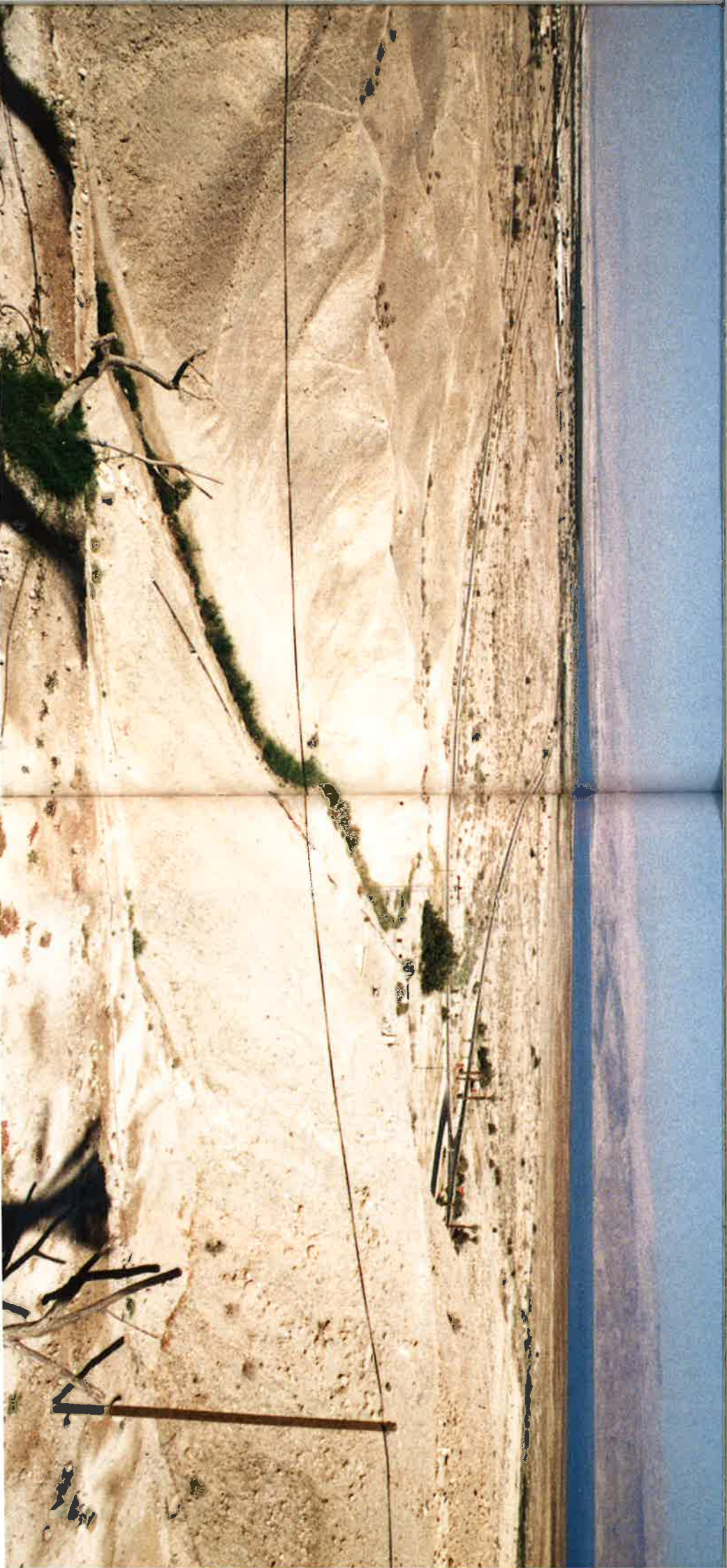
käsitys Johanneksen toiminnan alkamisaikakohdasta tarkkaan tietoon vai suunnitelliseen arvioon.

Tasralliset vuosiluvut jäävät näin epävarmoiksi. Kivistä on, että Johannes aloitti profaettatoimintansa ennen Jeesusta ja että molempien julkinen toiminta ajoittui Tiberuksen hallintakauden (14–37 jk.) viimeiselle vuosikymmenelle, ajanjaksole, jolloin Pontius Pilatus oli Juudean maaherrana (26–36 jk.). Jonkin verran tarkennusta ajoituksen tuo tutkijoiden arvio apostoli Paavalin kätänymisestä, jonka on täytyntä tapahtua joltakin vuosi Jeesuksen kuoleman jälkeen ja viimeistään 30-luvun puolivälissä. Näin Johanneksen ja Jeesuksen toiminta olisi ajoitettavissa suuren piirtein Pilatusen virkakauden ensimmäiselle puoliskolle.

RU

Erämaan profaetta

Useat evankeliumikohdat antavat ymmärtää, että Johannes julisti sanomaansa "autiomaassa", jolla ei UT:n kielenkäytössä tarkoiteta pelkästään kuivaa hiekkarämäätä vaan ylimalkaan asuttujen seutujen ulkopuolista aluetta. Joskus on katsottu, että autiomaan olisi johdettu VT:n sitaattista (Jes. 40:3), joka yhdistettiin Johanneksen saarnin luomus. Juutalaisessa perinteessä autiomaahan sisältyi runsaasti teologisia symboliikkaa: se ymmärrettiin niin Jumalan ilmoituksen vastaanottamisen paikaksi kuin erämaavaelluksen näyttämöksi ja teksi Luovuksen vastaanottamisen paikaksi säilyntä tietoja ensimmäisen vuosisadan aikana vaikuttaneista kansanjohdajista, jotka veivät kannattajiaan autiomaahan ilmeisesti juuri Israelin alkuhistorian suuria tappantumia jäljitellen (ks. Ap. t. 21:38).

Jordanin laakso Qumranista kuvattuna.

Johanneksen kastetoinninta sijoitetaan evankeliumeissa useimmiten Jordanjoelle. Myös Q-dokumentti puhuu Johanneksen yhteydessä ”Jordanin ympäristöistä”, vaikkakin epäselväksi jää, vitataanko ilmauksella Johanneksen kuulfijoiden kotiseutun (Matt. 3:5) vai Johanneksen toiminta-alueeseen (Luuk. 3:3). Matteuksen maininta Juudean automaasta (3:1) on toisinaan aiheuttanut tulkintaongelmia, sillä VT:ssä tämä nimi viittaa alueeseen, joka sijaitisi Kuolleemeren luoteisosassa. Juuri tällä alueella sijaitisi Johanneksen elinaikana Qumranin yhdyskunta! On kuitenkin epävarmaa, onko Matteus rajannut ”Juudean automaan” tällä tavoin. Jakaiden 3:1–6 perusteella voidaan pikemminkin päätellä, että evankelista on sisällyttänyt Jordanin laakson Johanneksen toiminta-alueeseen.

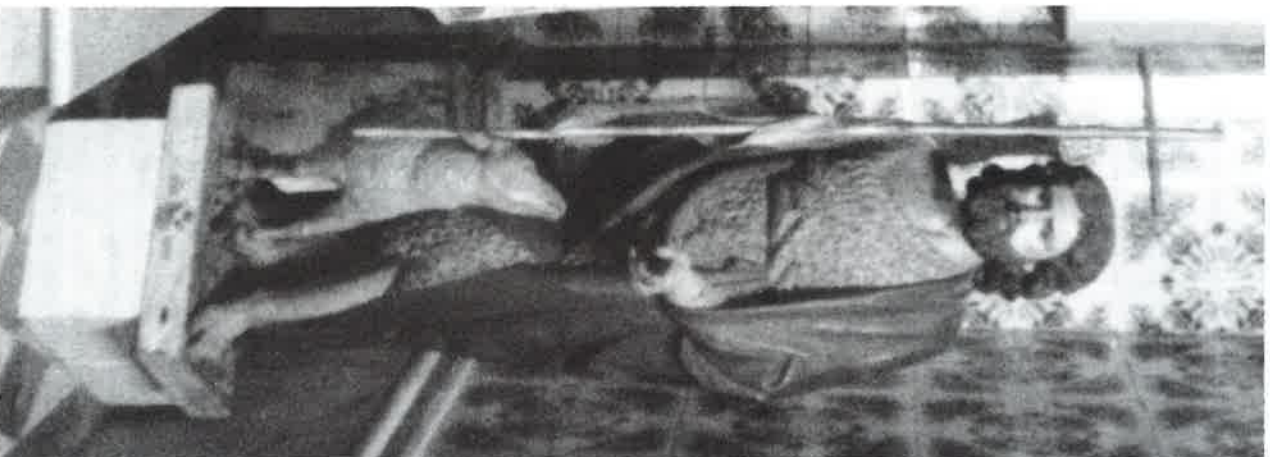
Johanneksen evankeliumi on säilyttänyt mainintoja kasteapaikoista, jotka poikkeavat synoptikkojen eli Matteuksen, Markuksen ja Luukkaan tiedoista. Neljännen evankelistan mukaan Johannes kastoi ”Jordanin tuolla puolen, Betaniassa” (Joh. 1:28). Myöhemmin mainitaan, että Johannes kastoi myös ”Ainonissa, Salimn lähel-

lä, missä oli runsaasti vettä” (Joh. 3:23). Johanneksen mainitsemien paikkojen sijainti on kiistanalainen, mutta evankelistan välittämä perimätieto voi antaa viitteen siitä, ettei Johanneksen toiminta rajoittunut yhteen tarkasti määrättyyn paikkaan. On mahdollista, että muisto Jeesusken kasteesta Jordanissa on kristillisessä perimätiedossa leimannut kertomuksia Johanneksen kastetoinnista. Jusefus ei paikanna Kastajan toimintaa mitenkään. Hän mainitsee ainoaastaan teloituspaikan, Makhairuksen linnoituksen, joka sijaitsee Kuolleemeren itäpuolella.

Johannes Kastajan ulkoasun luonnehdinta noudattaa pitkälti VT:n kuvauksia Eliasta (2. Kun. 1:8) ja muista profeetoista (Sak. 13:4). Markuksen kertomus kamelin-karvaan ja nahkavyöhön pukeutuneesta Johanneksesta on kuitenkin omintakeinen, ja sen todenperäisyyttä on tuskin syytä epäillä. Se ei ole suora kopio Elian kuvauksesta, joten on myös epätodennäköistä, että Johannes itse olisi pukeutumisellaan halunnut viestiä olevansa profeetta Elian takaisin palannut ruumillisituma. Kastajan ruokavaliossa mainitaan evankeliumeissa erityisesti heinäsiikat ja villihunaja, jotka

kuuluvat aroilla elävien paimentolais-
ten ravintoon. Kastajan elämänta-
paan kuului myös paaston harjoitta-
minen, mikä ei ollut suinkaan polke-
uksellista Jeesusken ajan juutalaisis-
sa hurssausliikkeissä. Markuksen
mukaan ”Johanneksen opetuksapset
ja fariseukset paastosivat”, toisin kuin
Jeesuksen oppilaat (Mark. 2:18).
Paastojia tarkoitetaan tässä ilmeisesti
säännöllistä pidättyvymistä ruuasta
tiettyinä päivinä (Luukkaan kuvaama
hurssas fariseus paastosi kahdesti
viikossa; ks. Luuk. 18:12). Myös Q-
dokumentti sisältää luonnehdinnan,
jonka mukaan Johannes ”ei syönyt
eikä juonut” (Q/Luuk. 7:33 – ”ei pää-
tä” ja ”viniä” ovat ilmeisesti Luukkaan li-
säyksiä). Tämä voi viitata siihen, että
Kastajan ankara ruokadieetti oli laajai-
ti tunnettu tosiasia.

Askeettista elämäntapaa noudat-
tava, muusta yhteisöstä eristäytyvä
erakko ja uskonnollinen kilvoittelija ei
ollut ainutlaatuinen ilmiö ensimmäisen
vuosisadan juutalaisuudessa. Jose-
fus kertoo teoksessaan Vita Bannus-
nimisestä erakosta, joka Johannek-
sen tavoin eli autiomassa ja jonka
oppilaana Josefus oli ollut nuoruu-
dessaan, 50-luvulla jKr. Lyynt kuvaus
pallastaa myös muita mielenkiintoisia
yhtäisyyksiä Bannuksen ja Johan-
nes Kastajan välillä. Molempien vaa-
tetus ja ruokavalio olivat huomiota he-
rättäviä. Bannuksen kerrotaan pu-
keutuneen puun kuoresta tehtyyn
asuun ja syöneen pelkästään luon-
nonkasviruokaa. Merkille pantavaa
on myös, että Bannus suoritti toistu-
via kullillisia peseytymisiä kylmässä
vedessä. Johannes Kastajasta ja
Bannuksesta säilyneet tiedot osoitta-
vat, että automaani yksinäiset kilvoit-
telijat olivat sosiaalisena tyyppinä ole-
massa jo kauan ennen kuin vastaavat
erakot ilmestyivät kristillisen kirkon
historiaan.

Johannes Kastajan patsas En Keremin
kirkosta. Risti ja lammas perustuvat
Johanneksen evankeliumin tekstiin,
jossa Johannes todistaa Jeesuksesta:
”Katsokaa: Jumalan Karitsat!”

Johanneksen kuolema

Sekä Josefus että Markus todistavat yhtäpitävästi, että Johanneksen elämä päättyi
väkivaltaisesti Herodes Antipaan käskystä. Kertomuksien yksityiskohdat ja niiden
esittämät syyt Herodeksen mestauspäätöksen ovat kuitenkin hyvin erilaisia, mikä
on aiheuttanut tulkintavaikeuksia. Markus kertoo Herodeksen hovissaan Tiberiaassa
järjestämistä syntymäpäiväpäivöistä, tämän harkitsemattomasta lupauksesta uuden
vaimonsa tyttarelle ja lupauksen julkasta seurauksesta. Kuvaus perustuu todennä-
köisesti tapauksesta liikkeellä olleisiin huhuihin. Markuksen mukaan Herodes
Antipaan toinen vaimo Herodias
oli ollut aiemmin naimisissa He-
rodeksen velipuolen Filippoksen
kanssa. Jos Markus tarkoittaa
Filippoksella Herodes Suuren ja
Kleopatran tämännimistä poi-
kaa (tetrarkki vuosina 4 eKr.–34
jKr.), kyseessä lienee väärinkäsi-
tyks. (Luukas on todennäköises-
ti huomannut Markuksen vir-
heen; ks. Luuk. 3:19.) Jose-
fuksen mukaan Herodiaan ent-
nen mies oli Herodes Suuren
toinen Herodes-niminen poika
(ks. kaavio s. 71), joka syrjäytet-
tiin isänsä kuoleman jälkeisissä
vallanperimyssiunittelulissa.
Josefuksen tieto, jonka mukaan
Herodes toimi poliittisin perus-
tein teloitteessaan Johannek-
sen, on uskottava, mutta se ei
sulje pois sitä mahdollisuutta,
etteikö UT:n välittämä tieto Kas-
tajan kriittisestä Herodeksen uut-
ta avioliittoa kohtaan voisi myös
perustua tosiasioihin. Jose-
fuksen kuvauksessa Herodek-
sen avioliitto ja Johanneksen
kuolema yhdistyvät vain sikäli,
että selkkaus Nabatean kunin-
kaan, Herodeksen entisen apen,
kanssa oli seurausta alemman
avioliiton purkaantumisesta ja
että Antipaan taistelussa koke-
ma häviö (n. 36 jKr.) katsottiin
yleisesti Jumalan rangaistukseksi
Johanneksen surmaami-
sesta.

Kastajan mestaus. Ikoni Johannes Kastajan
kirkosta En Keremissä.

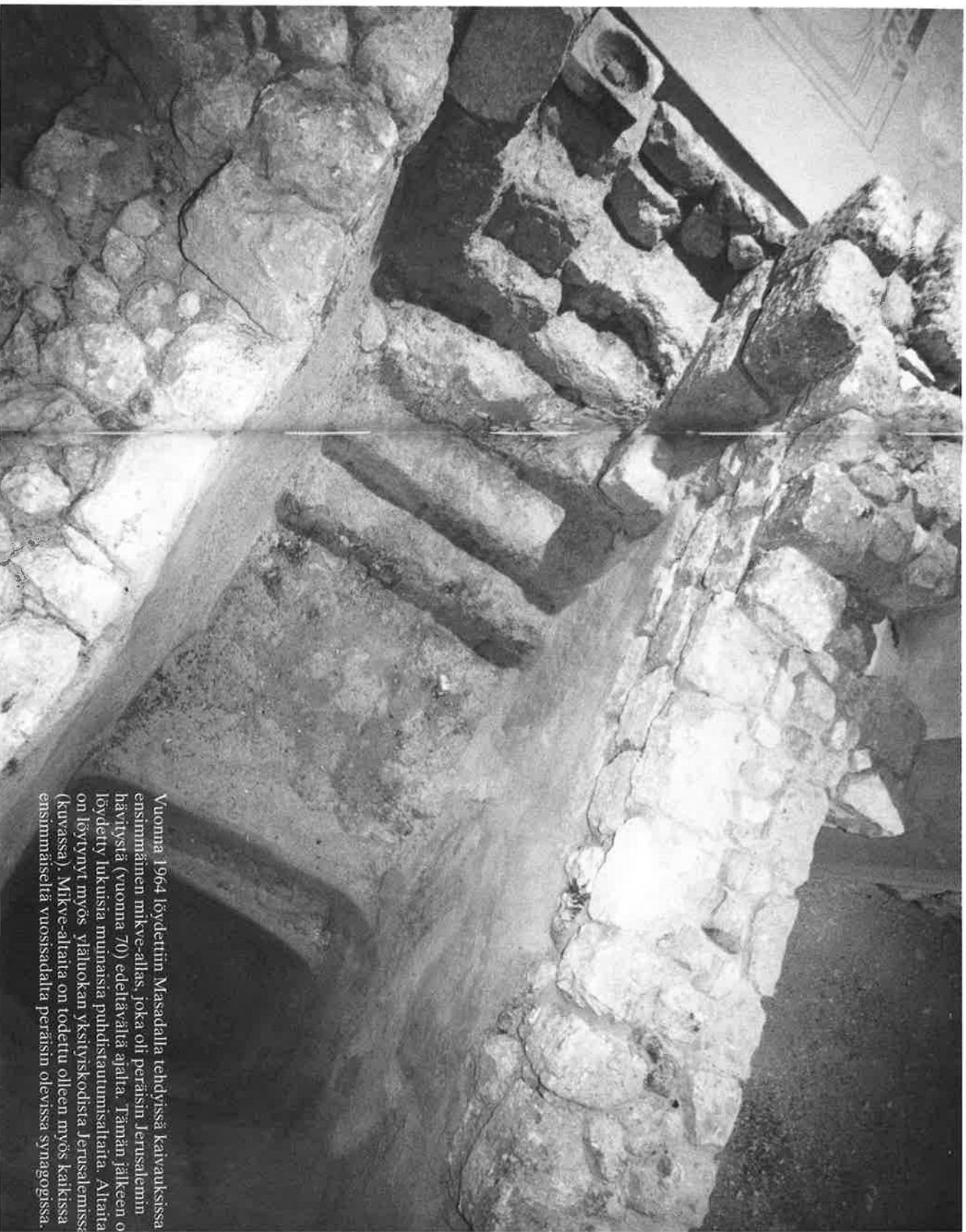
Johanneksen kasteen kulttuurinen tausta

Kaste oli Johanneksen toiminnan tunnusmerkkinen piire, jonka perusteella hän sai lisänimensä "Kastaja". Kasteriitti nousi myöhemmin keskeiselle sijalle myös kristillisissä yhteisöissä, joten sen historiallinen ymmärtäminen on tarpeellista paitsi Johannes Kastajan myös Jeesuksen ympärille syntyneen liikkeen kannalta.

Vedessä tai veden avulla suoritettu kultillinen puhdistautuminen tunnetaan useissa uskonnoissa. Veteen liittyvä rituaalinen symboliikka on yleisinhiinallinen piire. VT:n ja juutalaisen uskonnon määrittävät erilaisista rituaalisista puhdistautumisista eivät periaatteiltaan ole ainutkertaista, vaan ilmentävät samanlaista jaotelta "puhtaan" ja "epäpuhtaan" väliä kuin kulttuurintutkijat ovat havainneet kaikissa ihmisillisissä yhteisöissä.

VT:n puhtausäännöksistä on tehty selkoa jo edellä (Martola). Saastaisuus oli tартtuvaa. Se ymmärrettiin juutalaisuudessa niin kuin antiikissa yleensäkin materiaalisesti, eräänlaiseksi saasteeksi, joka levisi kosketuksen ja nesteiden välityksellä.

Oman aikamme raamatunlukijan on vaikea ymmärtää kultillisen puhtauden ja moraalin välisiä suhteita. VT:n käänöksissä esiintyvä "synti" ei aina vastaa sitä mitä me sillä tarkoitamme, ts. moraalista rikkomusta lähimmäistä ja Jumalaa vastaan. Mooseksen laki määräsi, että lapsen synnyttämisen jälkeen naisen tuli suorittaa "syntihiri" (3. Moos. 12:6), vaikka hän meidän ymmärryksemme mukaan ollut tehnyt mitään väärää. Kuitenkin aiheuttamasta saastaisuudesta pääsi eroon "synneistä puhdistavan veden" (4. Moos. 19:9; vt. 8:7) avulla. Toisaalta myös sellainen teko, jonka me tulkitسیمme "moraalisesti" rikkomukseksi, saattoi aiheuttaa kultillisen saastaisuuden (esim. aviorikos, 3. Moos. 18:20).

Vuonna 1964 löydettiin Masadalla tehdyissä kaivauksissa ensimmäinen mikve-allas, joka oli peräisin Jerusalemin hävitystä (vuonna 70) edeltävältä ajalta. Tämän jälkeen on löydetty lukuisia munaanista puhdistautumisaltaita. Altaita on löytenyt myös yläluokan yksityiskodista Jerusalemissa (kuvasssa). Mikve-altaita on todettu olleen myös kaikissa ensimmäisellä vuosisadalla peräisin olevissa synagoogissa.

VI:n säädökset pyrkivät ennen muuta suo-
jelemaan temppeleitä epäpuhtaudelta. Voidaan
silti olettaa, että UT:n aikana kultilliseen puhta-
teen liittyviä säädöksiä ja sen edellyttämiä pe-
seytymisiä noudatettiin muutoinkin kuin vain
Jerusalemiin suuntautuvilla pyhiinvaellusmat-
koilla. Arkeologiset kaivaukset ovat paljastaneet
eri puolilta Palestinaa useita ns. mikve-altaita,
jotka eivät olleet uima- tai peseytymisaltaita
vaan joita käytettiin rituaaliseen puhdistautu-
miseen. Varsinaisen puhdistautumisaltaan vie-
ressä saattoi olla toinen allas, johon kerättiin
sadeaikana vettä ja josta sitä johdettiin mikveen.
Sekä viimeksi mainittuja että vesisäiliöitä on löy-
tynyt Qumranin arkeologisissa kaivauksissa,
mikä osoittaa että rituaalisilla peseytymisillä oli
erittäin tärkeä sija yhteisön elämässä.

Kirjalliset lähteet vahvistavat tämän päätel-
män. Josefus kuvaa essealaisten kylpeneen
päivittäin kylmässä vedessä ”pyhyyden täh-
den”. Josefuksen mukaan henkilö, joka oli ha-
lukas liittyään yhteisön jäseneksi, saattoi osal-
listua näihin puhdistautumisiin vasta yhden vuo-
den novisiajan jälkeen. (Täysi jäsenyys edellyt-
ti osallistumista yhteisön elämään tämän lisäk-
si vielä kahden vuoden ajan.) Yhteisön omat do-
kumentit puhuvat niin ikään kultillisista peseyty-
misistä ja vesiritteistä. Esim. Yhdyksuntäsaäntö
(1QS) sisältää useita mainintoja ”puhdistumis-
vesistä” ja ”peseytymisvesistä”, mutta rituaalien
täsmällinen sisältö jää epäselväksi. Ertysisesti on
kiistelty siitä, onko yhteisön täysjäseneksi tuloon
liittynyt rituaalinen peseytyminen ollut erityinen
initiaattoriitti eli ritti, jonka kautta jäseneksi tui-
ttiin, vai oliko kyse vain tulemisesta mukaan yh-
teisön toistuviin puhdistautumismenoihin. Joka
tapauksessa säännön kirjoittajalle on tärkeää
korostaa, ettei puhdistuminen ole automaattista
vaan vaatii oikeaa sisältä asennetta. Näin
kultillinen puhtaus ja se, mitä me kutsuisimme
moraaliksi, nivoutuvat läheisesti yhteen yhteisön
ajattelussa.

Qumranin mikve-altaan portaita on
rakennettu kynnyksellä, jonka tarkoituksena on
rajata puhdistusta tarvitsevien ja puhtaana
alttaasia nousevien reitit toisistaan.

Qumranin vesiritittäjä on usein pidetty merkittävänä vertailuaineistona Johanneksen kasteelle. Kiistatonta onkin, että Yhdyskuntasäännön selitykset ”peseytymisvesien” sovitavasta ja puhdistavasta merkityksestä (edellyttäen, että puhdistautujalla oli oikea sisäinen asenne) ovat ajatuksellisesti lähellä sitä, mitä tiedämme Johanneksen kasteesta. Mutta tärkeitä erojakin löytyy. Kaste oli sekä UT:n että Josefuksen mukaan keskeinen osa Johanneksen julistusta. Qumranissa puhdistautumismenot olivat vain yksi osa tarkoin säädeltyä hurskauselämää. Säilyneet lähteet eivät myöskään anna viitteitä siitä, että kasteriitti olisi ollut osa Johanneksen ja hänen oppilaidensa päivittäistä uskonnollista kiivoittelua (ks. jällempänä). Ehkä tunnusmerkillisin Johanneksen kasteen piire oli se, että kastajalla oli siinä tärkeämpi rooli kuin useimmissa muissa juutalaisissa puhdistautumisissa, jotka voitiin suorittaa myös yksin (vt. kuitenkin ”vihmommiset”, jotka pappi saattoi suorittaa ihmisille tai esineille). Johanneksen aktiivista osuutta riihin toteuttamisessa tukevat sekä evankeliumien kertomukset että hänen saarnaansa lisäniini.

Johanneksen riihin vertailukohtana on toisinaan mainittu ns. proselyyttikaste. Rabbiniisten tekstien mukaan pakanan oli kääntytessään juutalaiseksi ennen ympärileikkausta puhdistauduttava vedessä ja suoritettava uhritemppeleissä. Tutkijat eivät kuitenkaan ole päässeet yksimielisyyteen siitä, onko tällainen käytäntö ollut voimassa jo vuotta 70 edeltävänä aikana. Vaikka näin olisi ollutkin, ero Johanneksen riihin ja proselyyttikasteen välillä on ollut edellä kuvattun kaltainen: proselyyttikaste ei ollut toisen suorittama tai avustama kasteriitti.

Qumranin vesikanava. Vesi johdettiin padonusta joesta vesijohtoa pitkin puhdistusaltaaseen, johon vedessä ollut hiekka putosi. Puhdistettu vesi ohjattiin vesikanavaa pitkin säilytysataksiin.

Kasteen tehtävä ja toteutus

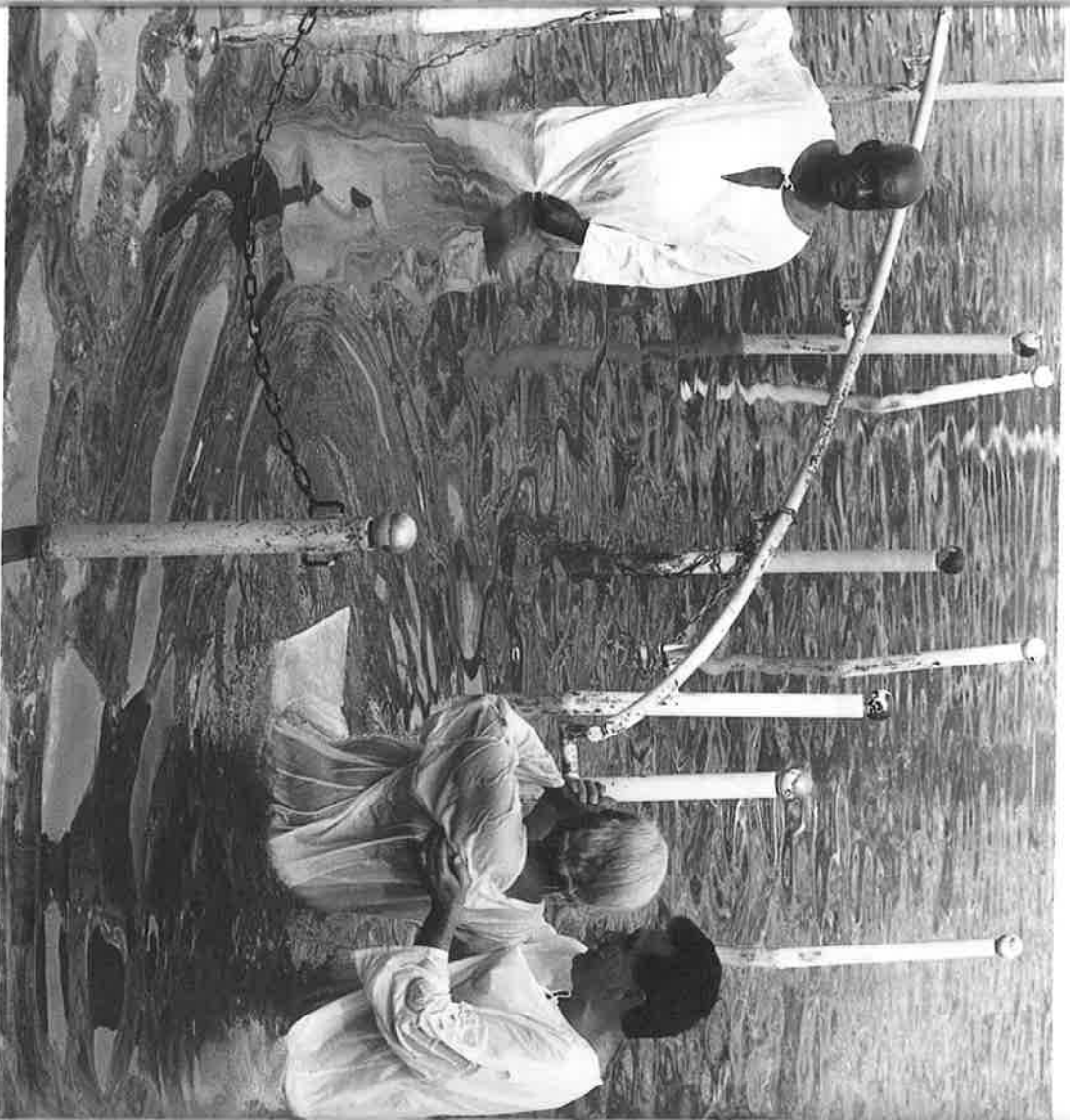
Jo edellä on todettu, ettei ole syytä epäillä Markuksen välittämää tietoa, jonka mukaan Johanneksen kasteeseen liittyi olennaisesti ajatus syntien anteeksi saamisesta (Mark. 1:4). Josefus tosin näyttää tulkitsevan toisin tähdentäessään, ettei Johanneksen kastetta saanut käyttää ”joidenkin syntien anteeksi saamiseksi, vaan ruumiin pyhittämiseksi”; oikeamielinen elämä oli jo edeltä käsin puhdistanut sielun. Josefus ”maagisena” anteesiantamuksen välineenä, joka olisi riippumaton ihmisen omasta sisäisestä asenteesta. Tässä suhteessa hänen tulkintansa vastaa Markuksen kertomusta, jossa myös tähdenneetään, että kääntymyksen julistaminen oli olennainen osa Johanneksen sanomaa ja että ihmisen sisäinen mielenmuutos oli kasteen edellytys.

Josefus käyttää Johanneksen kasteen yhteydessä osittain samaa terminologiaa (”ruumiin pyhitys”) kuin millä hän kuvaa essealaisten ja Bannuksen kulttuurin peseytymisten tarkoitusta. Qumranin Yhdyskuntasääntö osoittaa, ettei Josefuksen pohdinta ongelmia, sisäisen asenteen ja ulkoisen rituaalin suhde, ollut vieras yhteisön omillekaan teologeille. Samassa hengessä hellenistijudutalainen oppinut Filon korosti, etteivät pakanoiden harjoittamat vesiritit voineet puhdistaa ihmisen sieua, huolimatta niiden samankaltaisuudesta vastaavien juutalaisten puhdistusmenojen kanssa.

Oppineiden teologien erittelyt ovat tuskin kuitenkaan olleet pottavia ongelmia niille monille tavallisille ihmisille, jotka evankeliumien mukaan vaelsivat Johanneksen luo vastaanottamaan kastetta. On epärealistista kuvitella, että ihmiset olisivat lähteneet joukoittain liikkeelle äkillisen oman tunnon herkkyyden puuskassa tai että he olisivat ennen kaikkea tarkanneet sisäisen sielunelämänsä puhautta. Markuksen kuvaamalla ”syntien tunnustamisella” on tuskin ollut mitään tekemistä yksityisen rippikäytännön kanssa. Syyt ihmisten liikkeelle lähtöön saattoivat olla varsin konkreettisia: heitä vaivasivat köyhyys, sosiaalisen syrjäytymisen pelko sekä erilaiset sairaudet, joita kuviteltiin ”saastaisten henkien” eli demonien aiheuttamiksi. Sairaudet ja vammat voitiin myös tulkita ”synnin” seuraukseksi (vt. Joh. 9:1–3). Synti-käsitettä taas ei ymmärretty pelkästään moraalisesti. Niinpä voidaan päätellä, että Johanneksen kasteeseen sisältyi ajatus puhdistumisesta ”synnin” aiheuttamasta tilasta ja että ”syntien anteeksi saamiseen” liittyi ihmisten mielessä hyvin monenlaisia inhimillisiä tarpeita.

Pajion keskustelua on herättänyt kysymys, tulkittiinko Johanneksen kaste initiaatoriksi, rituaaliseksi vihkiytymiseksi Johanneksen yhteisön jäseneksi. Myönteinen vastaus tähän kysymykseen johtaa siihen, että Johanneksen kaste nähdään selkeästi kristillisen kasteen edeltäjäksi. Voidaan myös kysyä, onko meillä perusteita pitää Johanneksen riihtä kertakaikkisena (vt. kristillinen kaste) vai ainakin teorassa toistettavana puhdistautumismenona (vt. vaikkapa kristillinen ehtoollinen).

Säilyneet lähteet eivät anna suoraa vastausta viimeksi mainittuun kysymykseen, mutta useimmat tutkijat tulkitsevat aineistoa siten, että se edellyttää Johanneksen kasteen kertakaikkisuutta. Kasteesta puhutaan aina yksikössä (esim. Mark. 1:1–30; Ap. t. 19:3). Jeesus kastettiin vain kerran, eikä missään yhteydessä todeta Johanneksen oppilaiden käyneen toistuvasti läpi samaa riihtä. Josefuksen kuvauksen ja UT:n pohjalta voitaneen päätellä, että Johannes yhdisti kasteen kalumukseen ja kääntymykseen ja että useimmat ihmiset vastaanottivat kasteen vain kerran. Epävarmaksi kuitenkin jää, kuinka jyrkkä raja kastettujen ja ei-kastettujen välille Johanneksen toiminnan seurauksena syntyi. Ei ole syytä tulkita Johanneksen kastetta iiri-

Eräät kristilliset yhteisöt suorittavat nykyäänkin kastertuua in Jordanissa. Kuvaassa New Testament Church -baptistiseurakunta kastaa jäsentään Jordanille rakennetuissa kastepaikkassa.

an mutkattomasti myöhemmän kristillisen kasteologian valossa. Jo UT:n kirjoittajat ovat voineet kertomuksissaan ”kristillistä” Johanneksen kastetta.

Kasteakin käytännön toteutuksesta tiedämme vain vähän. On kuitenkin selvää, että Johanneksella tai hänen oppilailtaan on ollut siinä jonkinlainen rooli. Kaste on ilmeisesti tapahtunut juoksevassa vedessä (Jordan, Ainon), ei varastoitun veden avulla. Sen yhteydessä suoritettiin (liturginen?) syntien tunnustaminen. Josefuksen kuvaus voidaan ymmärtää siten, että ihmiset ”kokoonluivat yhteen kasteelle”; kreikan-

kielinen ilmaus on kuitenkin monitulkintainen. Yleensä oletetaan, että kaste tapahtui upottamalla, sillä evankeliumien käyttämä verbi *baptizō* merkitsee upottamalla kastamista. Jeesuksen yhteydessä kerrotaan, kuinka Johannes kastoi Jeesuksen ”Jordanissa” ja kuinka Jeesus ”astui ylös vedestä” (Mark. 1:10). Todennäköistä on, että sekä kastaja että kastettavat kahlasivat veteen.

Johanneksen juulistus

Evankeliumien alkuaan on sisällytetty joitakin lyhyitä lausemia esimerkkinä Johanneksen juilistuksesta. Markuksen mukaan Johannes saarnasi hänen jälkeensä tulevasta ”väkevämmästä”, joka vesikasteen sijasta kastaa ihmisiä Pyhällä Hengellä (Mark. 1:7–8). Q-dokumenti sisältää kaksi sikemää Johanneksen lausemia. Toinen muistuttaa Markuksen tallentamaa juilistusta ”väkevämmästä” sillä erotuksella, että Johanneksen voimallinen seuraaja kastaa Pyhällä Hengellä ja tulella ja erottaa jyvät ja ruunenet toisistaan (Luuk./Q 3:16–17). Q-lähteen alussa Johannes lisäsi vaatii kuulijoihtaan tekemään ”hedelmiä”, joissa heidän ”kääntymyksensä näkyy” ja kieltää heitä vetoamasta Abrahamin lapseuteen (Luuk./Q 3:7–9). Luukkaan evankeliumissa on joitakin yksityiskohtaisia eettisiä ohjeita, joita Johanneksen kerrotaan antaneen kuulijoihteen (Luuk. 3:10–14).

Tutkijat ovat yleensä pitäneet evankeliumien, erityisesti Markuksen ja Q-dokumenti, sisältämiä lausemia historiallisesti varsin luotettavina. Yleisesti kuitenkin katsotaan, että evankelistat ovat kristillistäneet Johanneksen sanomaa ja tulkinneet Johanneksen saarnan väkevästä seuraajasta Jeesukseen viittaavaksi. Johannes olisi varoitannut ihmisiä tuomiosta, jonka Jumala panisi toimeen itse tai toteuttaisi jonkun lopunajallisen tuomarin avulla. Kristityt olisivat tulkinneet Johanneksen puheet tulevasta tuomarista, joka kastaa tulella ja Hengellä. Jeesusta tarkoitaviksi. Tämä tulkinta selittäisi mm. sen, miksi Johannes ei Q-lähteen mukaan näyttä ilman muuta hyväksyvän Jeesusta suureksi seuraajakseen (Luuk./Q 7:18–20). Tavallinen selitys, jonka mukaan Johannes joutui vankeudessa epäilyksien valtaan, perustuu Matteuksen evankeliumiin jakeseen 11:2.

Kun kristillinen värtitys on poisstettu, jää jäljelle kuva Johanneksesta tulislaisena parannuksen ja pian toteutuvan Jumalan tuomion julistajana, joka Kiivain sanoin suomi väärää, kansallisuuteen nojautuvaa pelastusvarmuutta ja ihmisten haluttomuutta parannukseen. Vaikka tämä näkemys Johanneksen juilistuksesta on laajalti hyväksytty, on syytä muistaa, että se perustuu vain muutamaaan kristittyjen välittämään lauselmaan. Johanneksen omilta, Jeesus-liikkeeseen sitoutumattomilta kannattajilta ei ole säilynyt tietoja heidän johtajansa opetuksista. Josefuksen stereotyyppisen luonnehdinnan perusteella emme voi sanoa mitään yksityiskohtaista Johanneksen juilistuksesta. UT:iin sisältyvä kokoelma Johanneksen lausemia on joka tapauksessa valikoitunut ja sitä on tulkittu kristittyjen tarkoituksellisesti käsin. Se heijastaa Jeesuksen seuraajien tarvetta nähdä Johanneksessa Kristuksen tien valmistaja. Lisäksi myöhempi Jeesus-liikkeen ja juutalaisten johtajien välinen ristiriita on voinut vaikuttaa tapaan, jolla Johanneksen parannussaarmaa kuvataan.

Tiedämme siis melko vähän Johanneksen sanoman yksityiskohdista. Varmaa on vain se, että Johanneksen juilistus liittyy läheisesti hänen vesirititiinsä, joka puolestaan symboloi ihmisten luopumista ”synneistä” ja Jumalan anteeksiantamusta.

Jordanjoki Gallileassa, Gennesareinjärven eteläpuolella.

Jeesusksen kaste

Jo edellä kävi ilmi, että tutkijat ovat laajalti hyväksyneet Jesusuksen ja Johanneksen yhteyden historialliseksi tosiseikäksi. Evankeliumien kertomuksissa Jesusuksen ja Johanneksen kohtaamisen viimein muodostaa kuvaus Jesusuksen kasteesta, jonka yleensä katsotaan palautuvan todelliseen historialliseen tapahtumaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että evankeliumien kuvaukset olisivat sellaisinaan "objektivisia" raportteja siitä, mitä Jordanin rannalla muinoin tapahtui. Matteuksen tarve selittää

Jesusuksen kastetta myöhemmästä kristillisestä teologiasta käsin on ilmeinen (k.s. edellä), ja Johanneksen lähes täydellinen vaikeaminen kasteesta on yhtä paljastavaa. Luukkaan versio tapahtumista on samaten mielenkiintoinen: itse kaste mainitaan kuin ohimennen, ja kasteen lisäksi tähdenneitään Jesusuksen rukousta. Matteuksen tavoin Luukas puhuu myös Pyhän Hengen laskeutumisesta Jesusuksen "ylle" (vrt. Markuksen ilmaus "häneen"). Näin hän pyrki välttämään ajatusta, jonka mukaan Henki olisi vasta tässä elämänvaiheessa asettunut Jesusuksen ruumiiseen.

Markuksen lyhyt episodi on vanhin meille säilynyt kertomus Jeesuksen kasteesta, mutta siihenkin sisältyi kristillistä teologiaa. Markus painottaa itse kastetta hyvin vähän. Olennaisinta kertomuksessa on taivaasta kuuluva Jumalan ääni, joka kutsuu Jeesusta "Pojaksen". Sanakäänteet heijastavat VT:n kohtia, joissa puhutaan astumisesta kuninkaan valaistumelle (Ps. 2:7) ja Herran palvelijan tehtävästä (Jes. 42:1). Markuksen teologisen tulkinnan mukaan Jeesukselle ilmoitettiin hänen erityisestä kutsunuksesta Jumalan Poikana juuri kasteessa. Jumalan ääni on osoitettu Jeesukselle henkilökohtaisesti: "Sinä olet minun rakas Poikani..."; eikä kertomus edellytä taivaiden aukkenemisen ja Jumalan Hengen laskeutumisen näkyneen mulle (toisin painottaa Luukas). Myöhemmin kirkastusvuorella samansisältöinen jumalallinen viesti on tarkoitettu läsnä oleville oppilaille: "Tämä on minun rakas Poikani" (Mark. 9:7; vrt. Matt. 3:17). Markuksen kannalta ajatus, jonka mukaan Jumala ikään kuin adoptoi Jeesuksen omaksi Pojaksen, ei ollut ongelmallinen; hänen evankeliumiinsa ei sisälly lapsuskertomuksia eikä myöskään Johanneksen evankeliumin kattaista juhlallisista hymniä Jeesuksen (Sanan) olemisesta aikojen alussa Jumalan luona (Joh. 1:1-3).

Varhaiskristilliset teologit tulkivat siitä, millä tavoin Jeesuksesta tuli Jumalan Poika, vaihtelevat. Havainnollinen esimerkki tästä on Roomalaiskirjeen kohta (1:3), jonka mukaan Jeesus asetettiin Jumalan Pojaksi nimenomaan ylösnousemuksessa. Tällaiset erot herättävät epäilyksen, että myös Markuksen näkemys on yksi teologien tulkinta muiden joukossa. Näin hänen kertomustaan siitä, mitä Jeesus näki tai koki kasteen yhteydessä, ei voi pitää historiallisesti kiistattomana. Emme voi sanoa varmasti, että Markuksen tulkinta vastaa sitä merkitystä, jonka Jeesus itse kasteelle antoi. Todennäköistä kuitenkin on, että Jeesus sai ratkaisevat vaikutteensa tulevalle toiminnalleen juuri kastajaliikkeen yhteydessä. Mutta mikä tarkkaan ottaen oli Jeesuksen surnde Johannes Kastajaan?

Oliko Jeesus Johanneksen oppilas?

Monissa historiallissa Jeesusta koskevissa tutkimuksissa katsotaan, että Jeesus olisi ollut Johannes Kastajan oppilas. Toisaalta useat tutkijat pitävät oletusta arveluttavana. Erimielisyyden taustalla on paitsi meille säilyneen informaation moniselteisyys myös teologinen ongelma. Käsitys, jonka mukaan Jeesus oli jonkin aikaa Johanneksen oppilas ja piti häntä tiedoittaan ja viisaudeltaan itseään suurempana, ei näytä olevan helposti sovitettavissa yhteen sen kristillisen väkaumuksen kanssa, että Jeesus on Jumalan tahdon ja olemuksen ainuitaaton ilmoittaja.

UT sisältää selkeitä viitteitä siitä, että Johanneksella oli läheisiä seuraajia, joita pidettiin hänen "oppilainaan" (kreik. *mathētai*). He ilmeisesti avustivat Johannesta hänen kaste- ja julistustyössään (vrt. Joh. 3:25), saivat häneltä erityistä opetusta mm. rukouksen harjoittamisessa (Luuk. 11:1) ja jäljittelivät mestarinsa askeettista elämäntapaa (Mark. 2:18). Johanneksen teoittamisen jälkeen oppilaiden kerrotaan huolehtineen opettajansa hautaamisesta (Mark. 6:29). Apostolien tekojen mukaan Johanneksen kasteella kastettuja "oppilaita" oli myöhemmin mm. Efesoksessa (Ap. t. 19:1-7).

On kuitenkin järkevää olettaa, että kaikki Johanneksen kasteen vastaanottaneet eivät kuuluneet kastajaliikkeen ydinyhmään. Jeesuksen kasteesta ei siksi automaattisesti seuraa, että hän olisi ollut Johanneksen oppilas sanan suppeassa merkityksessä.

Jeesus kastajana

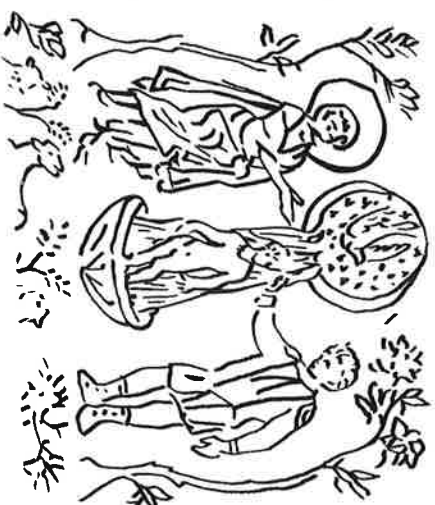
Tärkeimmät perustelut sille näkemykselle, että Jeesus tavalla tai toisella kuului Johanneksen kannattajien sisäpiiriin, löytyvät Johanneksen evankeliumin alkuluovista.

UT:n evankelistoista ainostaan Johannes väittää tiedon, jonka mukaan Jeesus olisi toiminnut kastajana (3:22-4:2). Tosin kohdassa 4:2 korjataan tai tarkennetaan, ettei Jeesus "itse kastanut; vaan hänen opetuslapsensa". Tätä yllättävää mainintaa pidetään kuitenkin yleisesti sellaisen myöhemmän toimittajan lisäyksenä, joka on halunnut harmonisoida Johanneksen ja muiden evankeliumien tietoja keskenään. Maininnat Jeesuksesta Kastajana ovat ainakin osittain rinnakkaisia toisen neijänteen evankeliumiin sisältyvän erityistiedon kanssa, jonka mukaan osa Jeesuksen oppilaita olisi alun alkaen kuulunut Johannes Kastajan oppilaspiiriin (Joh. 1:35-42). Tämäkin kertomus eroaa selvästi synoptisten evankeliumien kuvauksista. Näiden perusteella ei voi olettaa, että Johannes Kastajalla olisi ollut mitään tekemistä niiden kalastajien ja muiden galilealaisten kanssa, jotka Jeesus kutsui seuraansa.

Neljännen evankeliumin alkuun sisältyvät kertomukset näyttävät tekevän Jeesuksesta Johanneksen lähipiiriin kuuluvan henkilön. Jeesus ei ainostaan ilmesty Galileasta Johanneksen eteen kastettavaksi ja aloita tämän väistytyä omaa itsenäistä toimintaansa. Jeesus ja Johannes toimivat rinnakkain (ks. Joh. 3:22-26). Jeesus omaksuu ainakin aluksi Johanneksen toimintatavan omassa julistustyössään ja kastaa ihmisiä. Eräät Jeesuksen lähimmäisiä oppilaita kuuluvat Johanneksen sisäpiiriin. Miksei siis Jeesuskin?

Johanneksen evankeliumia on yleensä pidetty vähemmän luotettavana Jeesuksen elämän ja julistuksen lähteenä kuin synoptisia evankeliumeja. Siksi kaikki tutkijat eivät ole vakuuttuneita siitä, että sen perusteella voisi päätellä Jeesuksen olleen Johannes Kastajan oppilas. On kuitenkin useita yleisiä syitä siihen, että Johanneksen alkulukujen erityistiedot Johanneksesta ja Jeesuksesta on otettava vakavasti.

Synoptikkojen ja Johanneksen tieto- ja verrattaessa voidaan havaita merkittävien symmetria. Neljäs evankeliumi vaikeaa Jeesuksen kasteesta, jonka kolme muuta yksimielisesti toteavat. Viimeksi mainitut eivät kerro sanallakaan Jeesuksesta kastajana, minkä seikan puolestaan Johanneksen evankeliumi välittää lukijolijalleen. Kumpaankin asiaan näyttää liittyneen kristittyjen kannatta kiusallisia piirteitä, siltä myöhemmät toimittajat ovat kokeneet tarpeelliseksi puolustella tapahutina. Jeesuksen kastetta on pyritty selittämään monin tavoin. Samoin kertomukset Jeesuksen kastetoiminnasta ovat synnyttäneet tarpeen korjaukseen (Joh. 4:2). Teoriassa ei voida sulkea pois sitä

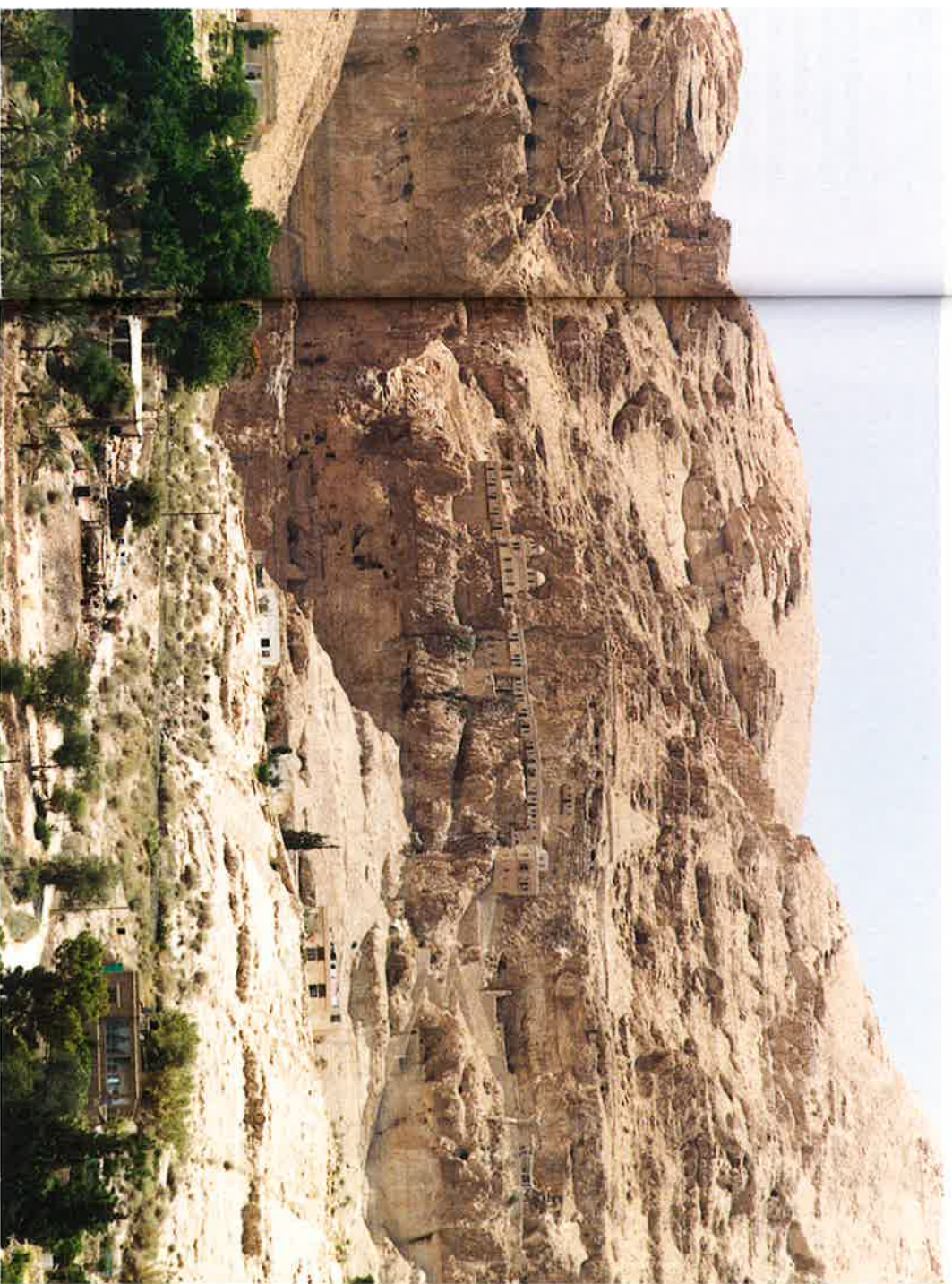
Kristillisen kasteen kuvaus 400-luvulta peräisin olevassa hautakivessä. Kastettava on alasti. Vaikka kasteen saaja onkin aikuinen, hänet kuvataan kastajaan pienemmäksi. Tällä ilmentään kastetta hengellisenä syntymänä.

mahdollisuutta, että kertomus Jeesuksen kasteesta perustuu luotettavaan tietoon, kun taas kuvaus Jeesuksesta kastajana on puhdas sepite. Silti todennäköisempi oletus on, että molemmat seikat palautuvat viime kädessä luotettavaan perimätietoon, josta kristityt kirjoittajat joko olivat päättäneet vaieta tai jolle he joutuivat antamaan teologisen selityksen. Meidän onneksemme Johannes ja synoptikot valkenivat eri asioista.

Myös kristillinen kastekäytäntö on otettava tässä yhteydessä huomioon. Vaikka edellä on varoitettu Ilian suorarakaisesta Johanneksen kasteen kristillisistämisestä, on silti kiistattava selvää, että kristillinen täytyy olla jonkinlainen historiallinen yhteys. Jos lähdetään siitä, että synoptiset evankeliumit antavat Jeesuksen ja Johanneksen suhteista luotettavan kuvan, ainoaksi yhdistäväksi linkiksi jää Jeesuksen oma kaste ja näiden kahden profeetan lyhyt kohtaaminen. Yhteys on näin suhteellisen heikko. Voidaan aiheellisesti kysyä, riittääkö se selitykseksi sille tosiasialle, että kristittyjen liike alkoi varhain harjoittaa kastetoimintaa ja kasteesta muodostui keskeinen riitti, jonka kautta liityttiin tähän uuteen yhteisöön. Johanneksen evankeliumin alkulukuluihin sisältyvä perimätieto Jeesuksesta ja hänen myöhemmistä oppilaistaan kastajalikkeen aktiivisina jäseninä näyttää sen sijaan antavan juuri sen puuttuvan informaation, joka seittäisi edellä kuvattua historiallisen kehityskulun. Jeesus-liike oli alussa osa kastajalikkeitä. Miten tahansa näiden kahden liikkeen välisen suhteen kehittyminen selitetäänkin, kastekäytännön omaksuminen kristittyjen parissa viittaa siihen, että Jeesus-liikkeen historialliset juuret ovat Johanneksen toiminnassa.

Jeesus automaassa

Todistusaineistoa Jeesuksen läheisistä yhteyksistä Johanneksen ryhmään ei kuitenkaan tarvitsse etsiä pelkästään historiallisesti kristianalaisesta neljänestä evankeliumista. Sen lisäksi, että synoptikot kertovat Jeesuksen kasteesta, he mainitsevat myös toisen mielenkiintoisen seikan Jeesuksen toiminnan alkuvaiheesta. Kolmen ensimmäisen evankeliumin mukaan Henki johtaa Jeesuksen kasteen jälkeen automaahan Saatanan ”kiusattavaksi” (Mark. 1:11–12; Matt. 4:1–11 ja Luuk. 4:1–13). Markuksen versio on paljon lyhyempi kuin kahden evankelistan, joiden yksityiskohtaisempi kuvaus perustuu yhteiseen lähteeseen eli Q-dokumenttiin. Q-kertomus on suuresti tyytelty esitys Jeesuksen 40 päivää kestäneestä paastosta ja Saatanan kolmesta vietteluksesta, jotka torjuttuaan Jeesus on valmis tehtävänsä. Sen taustalla ovat Raamatun kuvaukset Israelin 40 vuotta kestäneestä koettelemusten ajasta automaassa. Sama pyhä luku 40 esiintyy myös Markuksen lyhyessä kertomuksessa, jossa kiusausten sisällön ja paastoamisen sijasta puhutaan ainoastaan yleisesti siitä, kuinka Jeesus ”ei villieläinten joukossa ja enkelit pitivät hänestä huolta”.

Perimätiedon mukaan Jeesuksen kiusausten paikkana on Jerikon keitaan laidalla kohoava vuori. Vuoren rimacelle on rakennettu Quarantain luostari.

Kertomukset Jeesuksen kiusauksista ovat ”legendoja”, pyhimystarinoita, siinä missä esim. myöhemmät kristilliset kuvaukset erämaaisien kiusauksista automaassa. Ne kristityt, jotka kertoivat Jeesuksen taistelusta Saatanaa vastaan, näkivät niissä syvää esikuvallisuutta ja teologista opetusta. Juutalaisessa kirjallisuudessa ja antiikin kertomusmaailmassa yleensäkin hurskaan sankarin uran alkuun sijoitettu koettelemusten aika oli jokseenkin yleinen aihe. Kertomuksilla on kuitenkin voinut olla historiallinen ydin: Jeesus todella eli jossakin elämänsä vaiheessa automaassa.

Juudean automaata.

Ilmeisesti hän myös harjoitti siellä ankaraa paastoa. Tämä historiallinen tosiasia on myöhemmin puettu esikuvalliseen ja myyttiseen muotoon, kertomukseksi Jeesuksen taistelusta Saatanaa vastaan. Automaavaihe Jeesuksen elämässä on nähty Jumalan Pojan valmistautumisena pyhään tehtäväänsä ja jumalallisen suunnitelman toteutumisenä. Pelastushistoriallisen tulkinnan takaa voi kuitenkin paljastua Jeesuksen automaaklivoitteilyn syy, jota kristityt kertojat eivät voineet tai halunneet korostaa. Jeesus asui automaassa ja paastosi, koska hän seurasi hengellisen opettajansa Johannes Kastajan esikuvaa. Koska Jeesus-liike myöhemmin selvästi erkani Johanneksen liikkeestä ainakin paastokäytännössään (ks. Mark. 2:18–19), tästä Jeesuksen elämänvaiheesta muodostui myöhemmille kertojille Jeesuksen kiusausten ja tehtävään valmistautumisen aika. Näin sekä ”katuva” että ”paastoava” Jeesus voitiin liittää kristinuskon pyhään kertomukseen ilman, että Jeesuksen korkeaa asemaa suureen tehtävään asetettuna Jumalan Pojkana näytti olevan uhattuna.

Evankeliumien alkun sisältävistä tiedon palasista näyttää siis muodostuvan kokonaisuus, joka tukee sitä väitettä, että Jeesus oli jossakin elämänsä vaiheessa Johannes Kastajan oppilas. Jeesus ei ainostaan antanut kastaa itseään, vaan myös pyrki jäljittelemään opettajansa elämäntapaa ja toimintaa. Mestarin elämäntavan jäljittelemisen (*imitatio*) oli antiikin aikana yksi selkeimpiä oppiaan tuntomerkkejä. Jeesus asui automaassa samalla tavoin kuin Josefuskin oli tehnyt nuoruudessaan ollessaan Bannus-nimisen erakon oppilaana (vrt. edellä). Hän ilmeisesti myös paastosi niin kuin muutkin Johanneksen oppilaat. Johanneksen esimerkkiä Jeesus on seurannut myös siinä, että hän kastoi ihmisiä, kenties aluksi Johanneksen alaisuudessa ja myöhemmin itsenäisenä julistajana (Joh. 3:22).

Tämä johtaa uusiin kysymyksiin: Hylkäisikö Jeesus lopulta Johanneksen ankaran opin? Miksi Jeesus-liike erosi Johannes Kastajan ryhmästä?

Jeesus – kastajaliikkeen jatkaja vai toisinajattelija?

Useat tutkiijat ovat pyrkineet hahmottamaan Jeesuksen toiminnassa selkeään taitekkohon. Oltuaan jonkin aikaa kastajaliikkeen aktiivinen jäsen Jeesus muutti toimintatapojaan. Hän luopui kastamisesta ja askeesin harjoittamisesta ja siirtyi auto-maasta takaisin asutuille seuduille. Jotkut tulkitsevat tämän muutoksen siten, että Jeesus joutui väliinlukkoon Johannes Kastajan ja hänen liikkeensä kanssa tai ainakin ymmärsi tehtävänsä uudella, Johannesen sanomasta poikkeavalla tavalla.

Johanneksen ja Jeesuksen eroon on esitetty useita syitä. Joidenkin selitysten mukaan heidän erimielisyytensä oli ennen muuta teologinen, erilaisen jumalakuvaan perustuva. Toisten mukaan ristiriita liittyi Jeesuksen tulkintaan kasteesta. Johanneksen toiminta houkutteli mukaan julkisyrityksiä ihmisiä, joita Johannes vaati kääntymystä ilmentäviä tekoja. Jeesus sen sen sijaan hyväksyi kasteen kertakaikkisen anteeksi antamuksen osoituksena. Usein viitataan myös Jeesuksen toimintaan parantajana ja henken karkottajana. Jeesus laikkasi kastamasta huomattessaan, että hänellä oli kyky parantaa ja karkottaa pahoja henkiä ihmisistä. Tällaista kokemusten ilmoittamana Jeesus luopui Johanneksen toimintatavoista ja kiirheen lopunajallisesta julistuksesta ja vakuuttui siitä, että uusi pelastuksen aikakausi oli koittanut.

Ei voida kiistää sitä, etteikö Jeesus olisi lopulta päätenyt varsin erilaiseen toiminta-strategiaan kuin Johannes. Jeesus ei jäännyt autiomaan profeetaksi, vaan esiintyi kiertävänä karismaattisena julistajana ja parantajana Galilean pienissä kylissä ja kaupungeissa. Ilmeisesti hän myös hyökkäsi Kastajan askeettisen elämäntavan. Jeesuksen ja Johanneksen oppilaat erosivat toisistaan suhtautumisessaan paastoon. Jeesus itse sai ulkopuolisilta ”syömäin ja juomarin” maineen. Todennäköisesti Jeesus jossain vaiheessa myös luopui ihmisten kastamisesta. Tosin juuri tähän selikkaan sisältyy vaikeasti ratkaistava kysymys: miksi kristityt myöhemmin omaksuivat kasteen keskeiseksi ritikseen, jos kerran Jeesus luopui siitä? Jotkut tutkiijat ovatkin päätelleet, että Jeesus kaikesta huolimatta jatkoi ihmisten kastamista koko julkisen toimintansa ajan.

Oletus johtaa kuitenkin entistä suurempiin ongelmiin. Jos Jeesus ohjelmallisesti kastoi koko uransa ajan, miksi evankelistat olisivat vaienneet tästä keskeisestä seikkasta? Johanneksen evankeliumin alkulukujen ohella Jeesus-liikkeen kaste tulee evankeliumeissa esille ainostaan ylösnousseen lähetytskästyssä (Matt. 28:19). Kertomukset Jeesuksesta kastamassa uusia oppilaita olisivat tarjonneet oivan mallin myöhemmälle kasteologialle. Johanneksen julistukseen on myös sisällytetty lauselma, jossa Johanneksen vesikaste ja Jeesuksen henkikaste asetetaan vastakkain (esim. Mark. 1:8). Tämä on luonteavaa tulkita siten, että lauselmaa välittäneet kristityt tekivät selkeän eron Johanneksen ritin ja Jeesuksen ”Kasteen” välillä. Johanneksen välilleenä oli vesi, kun taas Jeesuksen voima perustui hänen kykyynsä toimia Jumalan hengen välikappaleena.

Tutkimuksessa on kuitenkin usein korostettu Johanneksen ja Jeesuksen erilaisuutta tarpeettoman paljon. Johannes kuvataan ankarana parannussaaajajana ja pian toteutuvan Jumalan tuomion julistajana, sen sijaan Jeesuksen toiminta nähdään Jumalan hyväksyvän rakkauden ja pelastuksen läsnäolon leimaamaksi. Tällainen vastakohtaisuus johtaa ajattelemaan, että Jeesus olisi hylännyt oppi-isänsä sanoman ja löytänyt aivan toisenlaisen Jumalan kuin mitä Johannes julisti. Mutta miten on tällöin

selitettävissä se suuri arvonnanto, jota Jeesus näyttää osoittaneen Johannesta kohtaan (esim. Q/Luuk. 7:24–28)? Seuraavassa tarkastellaan joitakin sellaisia Jeesuksen toiminnan piirteitä, joissa kysymys Jeesuksen suhteesta omaan ”äitiliikkeeseensä” nousee esille. Niiden valossa Jeesus voidaan nähdä pikemminkin Johanneksen työn jatkajana kuin oppilaana, joka ajautui jyrkkään ristiriitaan opettajansa kanssa.

Parantaminen ja henken karkottaminen

Vaikka tutkiijat arvioivatkin eri tavoin parannustoiminnan merkitystä Jeesuksen elämäntyössä, kukaan ei periaatteessa kiistä sen perimmäistä historiallisuutta. Jätettyään autiomaan ja palattuun Galileaan Jeesus tuli tunnetuksi kiertävänä opettajana, jolla uskottiin olevan kyky parantaa sairaita ja karkottaa pahoja henkiä. Jeesuksen parannusihmeistä kerrotaan kaikissa UT:n evankeliumeissa. Jopa Q puhuu niistä (esim. Luuk./Q 7:21–22; 11:14–23), ja Jeesuksen oppilaiden edellytetään seuraavan mestarinsa esimerkkiä (Luuk./Q 10:9), vaikka dokumentti yleensä keskittyykin kuvaamaan Jeesusta opettajana eikä suurena ihmeiden tekijänä.

Parannustoiminnan historiallisuuden hyväksyminen ei tietenkään tarkoita sitä, että kaikki evankeliumien parannusihmeet tai muut ihmeet olisivat sellaisenaan historiallisesti todennukaisia. Kuuluisien opettajien ja sarkkarien persoona innotti luomaan kertomuksia heidän suorittamistaan ihmeistä. ”Ihmeet” suurentuivat, kun niitä välitettiin eteenpäin. Markuksen evankeliumissa Jeesus herättää Jairoksen tytären, joka Jeesuksen omien sanojen mukaan ei ollut kuollut, vaan ”nukkui” (Mark. 5:39). Johanneksen evankeliumissa taas kerrotaan Lasaruksesta, jonka Jeesus palautti elämään tämän oltua jo kolme päivää haudassa (Joh. 11:1–45).

On myös muistettava, että moderni lukija ymmärtää ”ihmeen” varsin eri tavalla kuin UT:n ajan ihminen. Meidän käsitteistössämme ”ihme” on ylluonnollinen tapah-tuma, jota ei voi selittää tieteen tai järjen avulla. Jeesuksen aikana kyse ei ollut niinkään selittämättömästä tapah-tumasta. Pikemminkin ”ihmeellä” tarkoitettiin tunnus-tekoa, todistusta siitä, että sen suorittajalla oli kyky toimia jumalallisen ”hengen” välikappaleena ja kanavana. Tällaisessa toiminnassa ei tarkkaan ottaen ollut kyse ”ylluonnollisesta”, sillä imeparantamiset ja henken karkottamiset olivat luonnollinen osa Jeesuksen ajan ihmisten maailmankuvaa. Siksi vastustajat eivät pyrkineetkään kiistämään itse ihmeitä vaan todistamaan, että Jeesuksen käyttämä voima oli peräisin Saatanaalta, ei Jumalalta (Mark. 3:22–26).

Johanneksen evankeliumin mukaan Johannes Kastaja ei tehnyt ”tunnustekoja” (10:41). Evankelistan näkökulmasta näin olikin oltava, sillä tunnustust ovat merkkejä Jeesuksen messiaanisuudesta. Evankelistan teologinen korostus ei kuitenkaan tee tyhjäksi sitä tosiasiaa, että säilyneet lähteet eivät kuvaa Kastajaa ihmeidentekijänä tai parantajana mutta että kaikki UT:n evankeliumit (myös Q) edellyttävät Jeesuksen parannustoiminnan. Johanneksen ja Jeesuksen toimintaprofiilien välillä on siis ollut selvä ero: Jeesus tuli tunnetuksi parantajankyvystään, Johannes toiminnastaan kastajana.

Tästä huolimatta Johanneksen kasteen ja Jeesuksen parannustoiminnan välillä on mahdollista nähdä myös yhteyts. Edellä on korostettu, että Johanneksen kasteeseen saattoi ihmisten mielessä helposti liittyä myös puhdistava ja parantava

elementti, vaikka Johannes ollutkaan ensisijaisesti parantaja. Toisaalta syntien anteeksi saaminen – Johanneksen kasteen keskeinen tarkoitus – oli etusijalla myös Jeesuksen toiminnassa ja julistuksessa. Erityisen mielenkiintoisia aiheemme kannalta ovat ne kohdat, joissa parantaminen ja syntien anteeksi saaminen esiintyvät yhdessä. Tärkein näistä on Markuksen evankeliumiin sisältyvä kertomus siitä, miten Jeesus parantaa halvaantuneen miehen (2:1–12). Markus kertoo eloisesti, kuinka halvaantunutta kantaneet miehet eivät väentungoksesta päässeet sisälle Jeesuksen luokse.

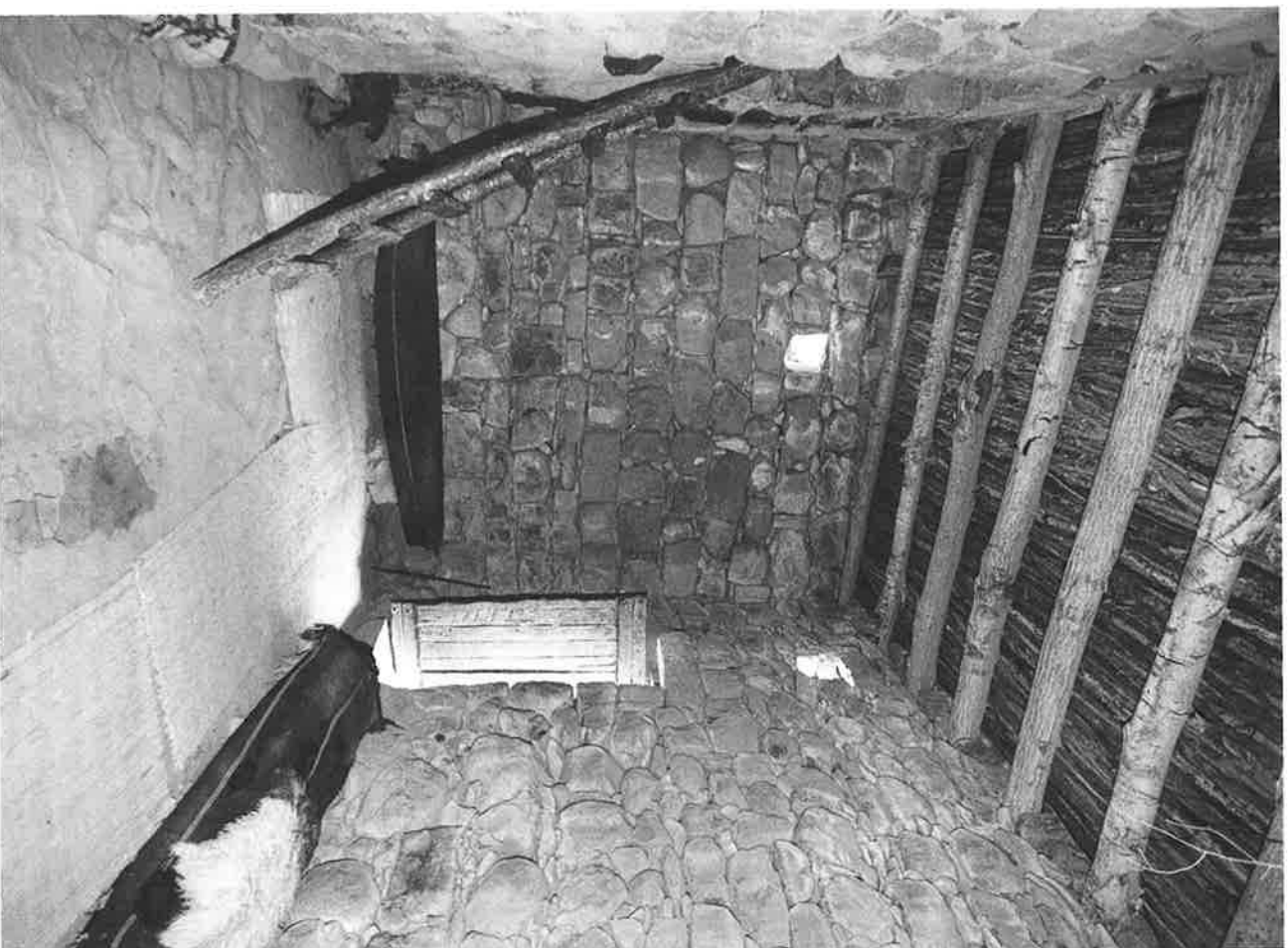
Silloin he purkivat katon siltä kohden, missä Jeesus oli, ja aukon tehtyään laskivat siltä alas vuodematon, jolla halvaantunut makasi. Kun Jeesus näki heidän uskonsa, hän sanoi halvaantuneelle: ”Poikani, sinun syntisi annetaan anteeksi.” (Mark. 2:4–5.)

Kyse ei niinkään ole siitä, että evankelistat tai Jeesus olisivat nähneet sairauden syyksi synnin. Tosin tätäkin kysymystä pohdittiin (Joh. 5:14 ja 9:1–3; vrt. myös Luuk. 13:1–5). Sairautta ja syntisyyttä pidetään UT:n maailmassa samankaltaisina tiloina, toisin kuin nykyisin, jolloin katsotaan että moraalit ja sairaus (ts. elimistön toimintahäiriöt) ovat eri asioita. Jeesuksen aikana synnissä eläminen ja sairauden sosiaaliset seuraukset olivat samankaltaisia. (Antropologit käyttävät termiä ”illness” eroutuksena taudin lääketehteilistä puolta painottavasta termistä ”disease”.) Siksi anteeksi antaminen ja parantaminen voivat tulla niin lähelle toisiaan evankeliumien kertomuksissa. Suuri osa Jeesuksen parannustoiminnasta kohdistui juuri sellaisiin sairauksiin (illness), joiden sosiaalinen merkitys juutalaisessa yhteisössä oli suuri. Selkeimpiä esimerkkejä tästä olivat ”riivattuina” oleminen, ts. erilaiset käyttäytymishäiriöt, ja ”spitaalit”, jotka tarkoitti yhteisön saastaisiksi määrittelmiä inhoautia.

Johanneksen kastetta syntien anteeksi antamiseksi ja Jeesuksen parannustoimintaa voidaan siis tarkastella samasta näkökulmasta: kummankin tavoitteena oli pyrhyyden tilan ulkopuolelle joutuneiden eheytyminen ja heidän sosiaalisen asemansa palauttaminen. On kuitenkin väitetty, että Jeesuksen ohjelma oli tässä suhteessa paljon radikaalimpi kuin Johanneksen ja ettei Jeesuksen toiminnassa syntisten kunnia palautunut yleisesti hyväksytyllä tavalla.

Jeesus, syntiset ja yhteiset ateriat

Suopeaa suhtautumista ”syntisiin” ja yhteisön ulkopuolelle joutuneisiin pidetään yleensä yhtenä selkeinmin erottuvista piirteistä Jeesuksen toiminnassa. Jeesus kuvataan evankeliumeissa ”syntisten ja publikaanien ystäväksi” (Luuk./Q 7:34; vrt. myös Mark. 2:16–17). Q-dokumentissa Jeesusta verrataan Johannes Kastajaan, joka ”ei syö eikä juo”. Tämä vastakkainasettelu on antanut aiheen päätellessä, että Johanneksen ja Jeesuksen suhtautumisessa syntisiin oli selvä ero. Jeesuksen toiminnan herättämä pahennus ei aiheutunut siitä, että hän kutsui syntisiä parannukseen – fariseukset ja juutalaiset johtajat eivät olisi ärsytyneet noisesta. Onkin esitetty, että Jeesuksen toiminnan loukkaus oli toisaalta: Jeesus ei vaatinut ”syntisiltä” parannusta siinä mielessä kuin se yleisesti hänen yhteisössään ymmärrettiin. Jeesus erosi tämän tulkinnan mukaan Johannes Kastajasta, joka ”tuli vanhurskauden tieltä” (Matt. 21:32) ja vaati kuulihoitaa parannusta. Vasta evankeliumien kirjoittajat ja erityisesti Luukas tuovat parannuksen teeman ohjelmallisesti Jeesusta koskevaan perimätietoon (vrt. esim. Luuk. 5:32 ja Mark. 2:17).

Talojen katoet rakennettiin ohuista riu'uisista. Tämä tekee ymmärrettäväksi Markuksen parannuskertomuksen kohdan, jossa sairaan kantajat purkavat katon. Kuvan talo on Qatsrinista, jossa rauniokyllä on rakennettu osittain uudelleen kuvaamaan bysanttilaisajan asuinoloja. Nämä talot eivät todennäköisesti juuri eroonnet Jeesuksen ajan tyypillisistä kodeista.

Tulkinta on kiehtova muttei ongelmaton. Lausemassa Luuk./Q 7:33-34 ei aseteta vastatakain parannusta vaativaa Johannesta ja syntiset sellaisenaan hyväksyvä Jeesusta, vaan heidän erilaiset elämäntapansa. Sitä paitsi kyse on ulkopuolisten esittämästä syytöksestä, joka vastaa Johannes Kastajasta esitettyä väitettä "hänessä on paha henki". Maininta Jeesuksesta "syömärinä ja juomarina" viittaa todennäköisesti yhteisten aterioiden keskeysytyeen Jeesus-likkeen sosiaalisessa muotoutumisessa. Jeesuksen vertauksissa Jumalan valtakunta rinnastetaan usein juhla-ateriaan. On todennäköistä, että Jeesuksen kannattajat kokoontuivat yhteisille aterioille, jolla ennakoitiin valtakunnan tuloa. Kristillisen ehtoollisen historialliset juuret ovat ilmeisesti juuri tässä käytännössä.

Antiikin aikana yhteisiin aterioihin liitettiin paljon enemmän sosiaalista merkitystä kuin tänä päivänä. Jeesuksen ajan yhteiskunnassa ihmisillä oli hyvin vahvasti kehittynyt kunnian ja häpeän tunto – etunaiset sijat synagogissa merkitsivät paljon Jeesusta vastaan esitetty syytös syntisten ja publiikaanien suoisuudesta on nähtävä tällaista kulttuurista taustaa vasten. Voimme kuvitella, että Jeesus-likkeen aterioille pääsemiseen ja niiden istumajärjestykseen liittyi selkkoja, jotka loukkasivat esimerkiksi fariseusten kunnakäsityksiä. Heidän yhteiselämässään aterioilla lienee ollut keskeinen sija. Ero paastoavan Johanneksen ja "juhliivan" Jeesuksen välillä ilmentää siis todellista eroa Johanneksen ja hänen erittisen oppilaansa välillä, vaikkakin ulkopuolisin silmin nähtynä.

Tästä ei kuitenkaan tarvitse päätellä, että Jeesus ei olisi vaatinut minikäänalasta parannusta, kun taas Johannes olisi ollut äärimmäisen ankara parannusasaarnaaja. Evankelistojen mukaan "syntiset" olivat myös osa Johanneksen liikettä (Matt. 21:32; Luuk. 7:29-30). Johanneksen kaste on tuskin keksinyt kaikille osoitukseksi syntisen parannuksesta. Jeesuksen asenne "syntisiä" kohtaan voi ainakin osittain olla peräisin Johannekselta, vaikka sosiaalisen organisaation muodot olivatkin erilaisia: Johannes kokosi seuraajiaan yhteisiin kastetilaisuuksiin, Jeesus tuli tunnetuksi epäsovinnaisista aterioistaan.

Johannes Kastaja ja Jumalan valtakunta

Kaikki tutkijat ovat yksimielisiä siitä, että "Jumalan valtakunta" oli keskeinen osa Jeesuksen julistusta. Yksimielisyys päättyy kuitenkin kun kysytään, mitä kaikkea Jeesus tähän termiin sisällytti tai milloin ja millä tavoin hän katsoi valtakunnan toteutuvan. Näihin kysymyksiin ei ole selkeitä ja yksiselitteisiä vastauksia. Tutkijoiden keskustelu Jumalan valtakunnasta on jatkunut jo kahden vuosisadan ajan, eikä näköpiirissä ole sellaista suurta tulkintaa, joka tarjoaisi laajalti hyväksytyä vastauksen tähän Jeesuksen julistuksen keskeiseen kohtaan.

Siti useimmat tutkijat pitävät kiistattomana sitä, että Jeesus opetti valtakunnan olevan jollakin tavoin jo "läsnä" tai "murtautumassa esiin" hänen toiminnassaan. Tässä Jeesuksen korostuksessa on myös yleensä nähty selkeä ero Johannes Kastajaan: Johanneksen julistusta hallitsi kiihkeä odotus, että pian toteutuisi lopunaika, mutta Jeesus katsoi valtakunnan olevan nykyhetkistä todellisuutta hänen omassa toiminnassaan. Mutta tässäkin on syytä varoa luomasta liian suurta vastakohtaisuutta Jeesuksen ja Kastajan välille.

Evankeliumien perimätietoon sisältyy kaksi lauselmaa, joissa puhutaan suoraan Johannes Kastajan suurteesta Jumalan valtakuntaan. Ne ovat kumpikin sisällyneet Matteuksen ja Luukkaan käynnämaan Q-lähteeseen.

Minä sanon teille: yksikään naisesta syntynyt ei ole Johannesta suurempi, mutta kaikkien vähäisin, joka on Jumalan valtakunnassa, on suurempi kuin hän. (Luuk./Q 7:28.)
Laki ja profeetat... Johannekseen asti. [Sitiä lähtien] Jumalan valtakunta on kokonut väkivaltaa ja jotkut yrittävät väkivalloin temmata sen itselleen. (Luuk./Q 16:16.)

Lauselmiin sisältyy monenlaisia tulkintaongelmia. Eryyisesti jälkimmäinen on raamatunselittäjän painajainen, sillä sen kielelliseen tulkintaan, alkuperäisen muotoon ja kääntämiseen liittyy lukuisia vaikeuksia. Käännös perustuu "Kansainvälisen Q-projektin" (ks. tietoruuu s. 49) hahmottamaan tekstiin.

Johanneksen asema suhteessa Jumalan valtakuntaan jää moniselitteiseksi. Jälkimmäisessä lausemassa annetaan ymmärtää, että Jeesus-likkeen näkökulmasta Johannes kuului vanhan ja uuden taitekohtaan: "Laki ja profeetat" olivat Johannekseen "asti", ja Jumalan valtakunta kokee väkivaltaa Johanneksesta "lähtien". Toisaalta kohdassa Luuk./Q 7:28 valtakunnan ja Johannes Kastajan välille tehdään selvä ero. Tällainen horjuvuus selittyi parhaiten siitä käsin, että Jeesus-likke sai alkunsa kastajaliikkeestä mutta profiloitui myöhemmin omaksi ryhmäkseen.

Meidän on mahdotonta päätellä, kuinka usein Johannes Kastaja puhui Jumalan valtakunnasta ja onko terminologia viime kädessä peräisin häneltä. Johannes kuvataan Jumalan tai taivasten valtakunnan julistajana ainostaan Matteuksen evankeliumissa (3:2). On kuitenkin selkeintä ymmärtää "Jumalan valtakunta" tunnusmerkittäisesti Jeesus-likkeen symboliksi. Edellä mainituissa Q-lausemissa Johannes Kastajaa ei yksiselitteisesti sisällytetä Jumalan valtakunnan piiriin, vaikkakin Jeesus ja Johannes nähdään samalla puolella oleviksi Jumalan tahdon julistajiksi (Luuk./Q 7:31-35). Q-dokumentissa Jumalan valtakunta yhdistetään parantumisiin (10:9; 11:20), puutteenaisten toivoon (6:20-21; 11:2; 12:29-31) ja juhla-ateriaan (13:28). Kaikki nämä aspektit heijastavat ennemminkin Jeesus-likkeen sosiaalista tilannetta kuin Johannes Kastajan askeettista ihannetta.

Sen sijaan on epävarmaa, kuinka jyrkkä vastakohta voidaan hahmottaa Jeesuksen korostaman "läsnä olevan" valtakunnan ja Johanneksen lopunajalisen julistuksen välille. Muuttaman säilyneen, kristillisen tulkinnan heipattaman lauseلمان perusteella on liian uskallettua päätellä, olko pikaisen tuomion julistus ainoa tai edes keskeinen osa Johanneksen sanomaa. Lupausta kasteesta anteeksiantamukseen sinettinä voidaan ymmärtää myös siten, että siihen on Johanneksen seuraajien piirissä liitetty läsnäolevan pelastuksen kokemus. Tällainen korostus ei ollut suinkaan ainutlaatuisia Jeesuksen ajan juutalaisuudessa. Esimerkiksi Qumranin yhteisön kirjaistoon sisältyy hymnejä, joissa nykyhetkisen pelastuksen kokemus on voimakkaasti esillä. Tämä ei sulje pois sitä, etteikö lakko olisi odottanut myös tulevaisuudessa toteutuvaa messiaanista alkua.

Evankeliumitraditiossa Jumalan valtakunta on joko nykyhetkinen tai tulevaisuudessa toteutuvan sen mukaan, mikä on näkökulma ja mitä asioita symboliin on sisällytetty. Jumalan valtakunta voidaan kuvata lopun ajan juhlaana, johon ihmiset vaeltavat "idästä ja lännestä" ja aterioivat israelin patriarkkojen kanssa (Luuk./Q 13:28-29). Kohdassa Luuk./Q 16:16 (ks. edellä) todetaan, että Jumalan valtakunta vastaan on hyökätty Johanneksesta alkaen, eli se on jollakin tavoin nykyhetkinen jo Johanneksen toiminnassa. Lausemassa Luuk./Q 7:28 valtakunta on luontevasti Jeesus-likkeen symboli. Vertailu Jumalan valtakunnassa olevan "kaikkein vähäisimmän" ja Johanneksen välillä on retorinen eikä sitä tulee ottaa kirjaimellisesti. Tarkoituksena on ainostaan kuvata Jumalan valtakunnan suuruutta vertaamalla sitä mahdollisimman suureen uskonnolliseen sankariin.

Usein on viitattu Jeesuksen sanaan, jonka mukaan häävieraat eivät voi paastota "silloin, kun sulhanen on vielä heidän kanssaan" (Mark. 2:19). Kieltäytyminen Johanneksen ja hänen oppilaitensa harjoittamasta paastosta ei kuitenkaan todista sitä, että Jeesus-liikkeessä olisi eläytytätymyksen aikaa, kun taas tällainen kokemus olisi tyystin puuttunut Johanneksen seuraajien piiristä. Markuksen kertomuksen tähtäyspiirteenä on pikemminkin antaa teologinen selitys sille tosiasialle, että Jeesus itse ja hänen lähimmät oppilaansa eivät paastonneet mutta tämä käytäntö omaksuttiin pian uudestaan Jeesuksen kuoleman jälkeen (Mark. 2:20).

Jeesus-liike ja temppeli

Johanneksen kaste syrien anteeksi antamiseksi voidaan tulkita temppelikutin vaihtoehdoksi, sillä juutalaisen lain mukaan rikkomukset tuli sovittaa uhrilla (ks. esim. 3. Moos. 4–6). Käytännössä temppelikutin keskittyminen Jerusalemiin teki useimmille juutalaisille lain kirjaamisen noudattamisen vaikeaksi. Synagogalaitos, erilaiset puhdistautumisriitit ja päivittäistä elämää säätävät määräykset olivat tulleet korvaamaan temppelissä suoritettava rittejä. Silti lienee oikeutettua väittää, että Johanneksen tarjoama "kõyhän miehen sovitusuhri" voitiin ymmärtää temppelissä harjoitetun kultin kritiikiksi. Kenties sen taustalla oli Johanneksen oma kulttikritiikki, jollaisella oli pitkä perinteet israelilaisessa profeettatraditiossa.

Jeesuksen suhde temppeliin ja sen aristokraattiseen papistoon on evankeliumien valossa kiitinen tai ainakin etäinen. Temppeliluhreista on hyvin vähän mainintoja. Spiraalista parantunutta Jeesus kehotti "näyttämään itsensä papille" ja uhraamaan säädetyin uhrien (Mark. 1:44), mutta kehottus on ainoa laatuun, ja silhenkin Markus liittää etäännyttävän huomautuksen "todistukseksi heille" (vrt. Mark. 6:11 ja 13:9). Matteuksen kertomus temppeliveron maksamisesta (17:24–27) voi hyvin heijastaa galilealaisen Jeesus-liikkeen suhdetta temppelihalintaan: suoranaiseen vastarintaan ei haluttu ryhtyä, mutta rivien välissä arvostellaan järjestelmää.

Tutkijoita ovat kiinnostaneet erityisesti Jeesuksen kriittiset puheet temppelistä. Jeesuksen kerrotaan "puhdistaneen" temppelin (Mark. 11:15–18), julistaneen temp-

Herodeksen temppelin rakennuskiviä. Jeesuksen väitetään ennustaneen, ettei temppelistä jää "kiveä kiven päälle" (Mark. 13:2).

pellin tuhoa tai hylkäämistä (Mark. 13:2; Luuk./Q 13:35; Luuk. 19:42–44; 21:20–24) ja jopa luvanneen rakentaa uuden temppelin (tosin "väärin" todistajien lausunnon mukaan; Mark. 14:58). Erimielisyyttä on siltä, kuinka paljon temppelin tuhoa ennustaneissa lauselmissa heijastuu evankeliumien kirjoittajien historiallinen tilanne – roomalaiset tuhosivat Jerusalemin temppelin vuonna 70 jKr. Useimmat tutkijat olettavat kuitenkin, että temppelin kohdistuvilla kriittisillä lauselmilla on historiallinen ydin ja että Jeesus joutui Jerusalemissa ristiriitaan pappiselitin kanssa. Jeesuksen väkivaltaisen kohtalon sinetöi konfliktit valtaa pitävien, juutalaisen aristokratian ja roomalaisten, kanssa. Tässäkin suhteessa Jeesus joutui kulkemaan opettajansa viiroittamaa tietä. Tosin Jeesus ei joutunut vaikeuksiin Galilean hallitsijan vaan Jerusalemin johtajien kanssa.

Kastajan perintö

Jeesuksen kuoleman jälkeen hänen kannattajiinsa liittyi kreikkaa puhuvia ja hellenistisen sivistyksen saaneita juutalaisia, jotka tulkittivat Jeesus-liikkeen sanomaa omasta kulttuurisesta taustastaan käsin. Jeesus-liikkeen muuntuminen orastavaksi itsenäiseksi ja aktiivista lähetystyötä harjoittavaksi kultiksi oli pitkälti näiden kreikkaa puhuvien "hellenistien" ansiota. Paavali, entinen vainooja, kääntyi kristityksi tällaisten

ryhmien piirissä. Hänen Vähään-Aasiaan ja Kreikkaan perustamansa, ylösnousutta Kristusta palvovat yhteisöt ovat ensimmäisiä kristillisiä seurakuntia, joista meillä on yksityiskohtaisia tietoja.

Paavaliin julistama oppi ja hänen yhteisöjensä elämä poikkesivät suuresti Jeesus-liikkeestä. Paavalia onkin joskus haluttu pitäää kristinuskon toisena perustajana. Nimitys voi jossain mielessä olla oikeutettu, mutta emme saa unohtaa myöskään muita kristinuskon syntyyn vaikuttaneita persoonallisuksia. Heistä Johannes Kastaja ansaitsee varhaiskristillisyyden historiassa tärkeämmän sijan kuin yleensä on ajateltu.

Kristus-yhteisöjen kultissa yhdistyy mielenkiintoisella tavalla sekä Johannes Kastajan että Jeesuksen toiminnan keskeisiä piirteitä. Paavaliin opetuksessa seurakuntaan liittymisen riittävä oli kaste. Siinä kastettava tuli Kristuksen ruumiin jäseneksi. Yhteisen kokouksellisen keskeinen elementti oli Herran ateriat, jota vietettiin Jeesuksen "muistoksi". Säilyttäessään sekä kasteen että ehtoollisen kristillisen elämän tunnusmerkkeinä kristityt ovat vaalineet myös Johannes Kastajan muistoa.

